

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Ak. god. 2014/2015.

DIPLOMSKI RAD

JEZIČNA LOJALNOST

Na osnovi ankete s pripadnicima hrvatske nacionalne manjine u Pečuhu

Mentor:

Prof. dr. sc. Marko Samardžija

Studentica:

Kristina Barišić

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	2
2. O TEMI.....	3
3. TEORIJSKI PRISTUP.....	5
3.1. Identitet.....	5
3.2. Nacija, etnos, etnička grupa.....	5
3.3. Jezična zajednica, jezični identitet, materinski jezik.....	7
3.4. Dvojezičnost/bilingvizam.....	10
3.5. Manjina, manjinski jezik.....	11
3.6. Kultura, emocije, ideologija.....	15
3.7. Jezična lojalnost.....	17
4. O HRVATSKOJ NACIONALNOJ MANJINI.....	24
5. KONCEPT ANKETE.....	28
6. ANALIZA ANKETE.....	30
7. ZAKLJUČAK.....	58
8. LITERATURA.....	60
9. PRILOG.....	61

1. Uvod

Osnovna pretpostavka ovog rada bit će jezik kao važan konstitutivni element identiteta, individualnog i kolektivnog. U tom će se kontekstu pokušati odrediti fenomen jezične lojalnosti, kompleksne pojave prožete brojnim jezičnim, nacionalnim, kulturnim, emocionalnim, društvenim i političkim elementima koja se tiče govornika nekoga jezika izvan nacionalne zajednice. Na temelju stručne literature najprije će se pružiti uvid u spomenute sastavnice i definicije same jezične lojalnosti, istražiti će se u kojoj su mjeri navedeni elementi povezani s jezikom, odnosno koliku ulogu navedena područja imaju u formiranju i održavanju jezične lojalnosti. Da bi se dobila što jasnija slika ovog fenomena, također će biti ponuđene i definicije usko vezanih lingvističkih termina poput materinskog jezika i dvojezičnosti. Stanovita zanemarenost sa znanstvene i društvena neosviještenost s druge strane upućuju na probleme poput slabijeg poznavanja ili potpuna zanemarivanja, odnosno napuštanja materinskog jezika. Pažnja će biti usmjerena na Hrvate izvan Hrvatske, konkretno na pripadnike hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj te na ključno pitanje o njihovom stavu prema hrvatskom jeziku i razlozima održavanja lojalnosti. U radu će biti priloženi statistički podatci i analiza ankete provedene među Hrvatima u Mađarskoj. Na temelju tih podataka i uvida u ključne komponente iz stručne literature izvest će se zaključak o problemima jezične lojalnosti.

2. O temi

Prema procjenama stručnjaka izvan Hrvatske živi između 3 i 3,5 milijuna Hrvata. Zanimljiv je i podatak da s obzirom na omjer broja stanovnika hrvatske nacionalnosti i pripadnika druge nacionalnosti upravo Hrvati prednjače u ukupnom broju iseljeničke populacije. Situacije s kojima su se hrvatski iseljenici susretali u novoj okolini mnoge je nagnala na asimilaciju koja je ponekad tekla prirodno, ali i prisilno. Proces asimilacije iziskivao je promjene zanimanja, osobnih imena i prezimena te zamjenu materinskog jezika dominantnim, jezikom većine. Ono što je hrvatske iseljenike držalo na okupu jest nostalgija za domovinom, jezikom, kulturom. Zato su osnovana brojna društva kako bi se njegovala hrvatska tradicija, čuvao hrvatski jezik i održala veza sa zavičajem (usp. Grbić 2014: 11-13).

Razmišljanja o jeziku kao osnovnom sredstvu komunikacije potaknula su me na razmišljanje o svojem materinskom jeziku kao osnovnom sredstvu komunikacije u domovini. Bez jezika kao sustava znakova koji služi za sporazumijevanje ne bismo mogli ništa ili ne bismo mogli mnogo toga, odnosno ne bismo mogli uspostavljati kontakte jedni s drugima, pokretati akcije i ostvarivati ciljeve. Ukratko, bez jezika ne bismo mogli djelovati ni napredovati. Međutim, što je s hrvatskim jezikom izvan Hrvatske?

Prema procjenama u svijetu postoji između tri i šest tisuća jezika (usp. Matasović 2001: 15) i svaki u sebi sadrži povijest svojeg opstanka, odnosno povijest svojeg razvoja i prostornog kretanja. Govornici pojedinog jezika utječu na njegov razvoj postupno ga mijenjajući, svjesno ili nesvjesno. Civilizacijski napredak i razvoj jezika u komplementarnom su odnosu. Razvojem jezika razvijala se i komunikacija, odnosno prijenos informacija koji je pak vodio spoznajama koje su se očitovale u napretku čovječanstva. Kada je riječ o ulozi jezika kao temeljnom sredstvu komunikacije na globalnoj razini, jasno je da je on glavna karika u razvojnom lancu. Međutim, nameće se pitanje o ulozi jezika na mnogo nižoj razini, na razini pojedinca.

Jezik ne služi samo za prijenos informacija, nego i za uspostavljanje i održavanje veza s drugim ljudima.

Čovjeku je kao i svakom drugom živom biću prirodan razvoj koji se može promatrati na više razina. Ono što čovjeka razlikuje od životinja, između ostaloga, jest dar govora. Čovjek je društveno biće i ima potrebu komunicirati s drugim ljudima, a oblikujući jezik kao

sredstvo komunikacije, čovjek je pronašao način kojim bi izrazio vlastite misli i osjećaje. Ovladati jezikom znači moći se izraziti, predstaviti se drugima, identificirati se. To najbolje možemo učiniti na materinskom jeziku. Što pojedincu znači materinski jezik i jezik uopće teško je zaključiti iz svakodnevne komunikacije. Jezik je toliko prirodan i potreban čovjeku da ga često i uvelike uzima *zdravo za gotovo*. Vrijednosti su jezika kompleksne pa o njima treba pažljivo i temeljito razmišljati. Proces (samo)identifikacije pojedinca usko je vezan uz okolinu u kojoj je rođen, odrastao i u kojoj živi. Najbliža okolina podrazumijeva obitelj jer pojedinac najprije komunicira s njom i u njoj usvaja određene vrijednosti. Nakon obitelji, okolina se širi na prijatelje, susjede, školu i druge *komunikacijske oblike/zajednice* potrebne u čovjekovu životu. Svi ti elementi čine jednu zajednicu, a svaka zajednica ima svoja obilježja: etnička, vjerska, kulturna, rasna, jezična itd. Tako nacionalne države imaju svoj nacionalni jezik koji je materinski većini stanovnika, nacionalnih pripadnika te države. Međutim, ne postoji nijedna država koja je etnički *čista* pa u svakoj postoje manjine koje imaju svoja etnička, kulturna i jezična obilježja koja žele i imaju pravo njegovati i izvan granica matične domovine. Tema ovoga rada vezana je uz spomenuti voljni element čijom se snagom održava neka zajednica. Međutim, da bi se neka zajednica održala i izvan *domaćih* okvira, ona se često mora prilagoditi većini, a to znači prilagoditi vlastita identifikacijska obilježja ili prihvatiti ona dominantne većine, među njima i jezik. Naime, neizbježno je poznavanje nacionalnog jezika države u kojoj manjinska zajednica živi jer joj to omogućuje funkcionalnost i opstanak. Pitanje koje se nameće u takvim okolnostima jest razlog odanosti manjine vlastitoj tradiciji, a pod tradicijom u ovom radu prvenstveno podrazumijevamo jezik. Činjenica je da se bez materinskog jezika, o kojem god da je riječ, izvan matične države može funkcionirati. Iz toga slijedi naoko jednostavno pitanje nimalo jednostavna odgovora: Čemu onda potreba za materinskim jezikom izvan matične domovine? Nadalje, odakle proizlazi ta potreba i koja joj je krajnja svrha? Koliko materinski jezik znači pojedincu i kako jezik utječe na proces identifikacije pojedinca? Naposljetku, kakvo je stanje s hrvatskim jezikom izvan Hrvatske? Navedena pitanja upućuju na kompleksnost fenomena odanosti materinskom jeziku izvan granica matične domovine poznatom i pod nazivom jezična lojalnost. Potreba da se utvrde odgovori na ova pitanja koja obuhvaćaju mnoge segmente čovjekova života bila je temeljni motiv ovoga rada.

3. Teorijski pristup

Zbog kompleksnosti pojma jezične lojalnosti, njezine povezanosti s mnogim životnim aspektima i njihovim međusobnim odnosima, potrebno je najprije ponuditi definicije svakog područja koje je u većoj ili manjoj uzročno-posljedičnoj vezi s ovim fenomenom.

3.1. Identitet

Kada je riječ o identitetu, zanimanje za njega i identifikacijske procese dugog je vijeka, a intenzivira se u doba kriza što govori o potrebi stabilnosti i sigurnosti individualnog i kolektivnog identiteta. Ono što vodi i održava neku zajednicu jest samopouzdanje i samopoštovanje, osjećaj afilijacije i kontinuiteta. Smatra se kako je u predmodernim društvima neposredni društveni i kulturni kontekst oblikovao identitet za razliku od modernog doba u kojem se, kako teoretičari tvrde, tradicija ne nameće pojedincu koji pak slobodno može sam definirati vlastito kulturno nasljeđe. Formiranjem identiteta pojedinac razvija vlastito, istinsko 'sebstvo'.

Pojam identiteta označava istovjetnost, podudaranje, potpunu jednakost, priznanje da netko ili nešto zaista jest ono čime se prikazuje skup značajki koje neku osobu čine onom koja jest. Područje stvaranja identiteta mijenjalo se tijekom povijesti, a obuhvaća i mitsko i ideologijsko. Obilježeno je religijskim, rasnim, etničkim, profesionalnim i drugim čimbenicima. Identitet se vezuje uz čin poistovjećivanja pa se prema tome smatra skupom odlika koje određuju subjektivnu pripadnost skupu uvjerenja koji pojedinca povezuju s određenom sredinom, ljudima, stvarima i događajima i tako ga obilježuju. Iako podrazumijeva osjećaj pripadnosti kolektivu, osjećaj je identiteta individualan. U čovjekovoj je prirodi i imperativna je potreba za udruživanjem i povezivanjem s drugim ljudskim bićima (usp. Grbić 1994: 23-35).

3.2. Nacija, etnos, etnička grupa

Suvremena teorija društvenog razvoja govori o naciji za koju se smatra da je otkrila identitet svih zemalja i naroda.

“Nacija je povijesnim radom građanskoga društva izgrađena zajednica ljudi, koji na svjesnoj pripadnosti narodu i izgrađenoj volji da žive u toj zajednici daju podršku, odnosno

moć, kako bi se narodna zajednica ozbiljila kao radna i političko-državna cjelina. (...). ...eticitet je (ono) svojstvo naroda ili drugog oblika zajednice kojim se ona razlikuje od druge i na čemu gradi svoj identitet” (Grbić 1994: 43).

Pojam etnosa (*grč. jato, čopor, roj*), prenijevši se i na ljudsku grupu, podrazumijevao je čvrsto povezanu grupu ljudi zajedničkog podrijetla koja predstavlja cjelinu za sebe. Etnos se smatra prirodnom značajkom svakog naroda te uključuje gotovo mističnu vezu između pripadnika naroda i mjesta u kojem žive temeljenu na njihovu zajedničkom duhu i zajedničkoj krvi. Norveški antropolog Frederik Barth kaže da se etnička grupa identificira pripisujući sebi neke odlike ili distancirajući se od drugih što je posljedica međusobne interakcije etničkih grupa. Etnički je identitet element organiziranog života grupe. U pristupu etnicitetu kojem je temelj identitet važan je osjećaj pripadnosti i odanosti određenoj grupi. Nove studije o etnicitetu, etničkom identitetu, nacionalizmu i nacionalnim pokretima povezuju etnicitet s globalnim odnosima moći i svjetskim ekonomskim sustavom. Etnicitet odražava novu društvenu zbilju u kojoj ljudi žele dokučiti smisao identiteta kako bi izrazili vlastite interese i branili pravo izbora. Pojam etnosa i etniciteta J. Grbić razlikuje tako što etnicitet određuje kao pripadnost etničkoj grupi, a etnos definira kao proces koji uzima u obzir etničku grupu. Etnicitet ili etnički identitet podrazumijeva kontinuirani povijesni proces izgradnje, razgradnje i nadgradnje skladnog višedimenzionalnog sklopa koji ima najmanje dva međusobno povezana i oprečna elementa. Osnovna su obilježja etniciteta zajedništvo, dinamičnost, fleksibilnost i trajnost (usp. Grbić 1994: 25-45). Etnički se identitet, kao jedan od čimbenika organiziranog života zajednice, temelji na osjećaju pripadnosti i odanosti određenoj zajednici. Također podrazumijeva i niz različitih kulturnih elemenata koji predstavljaju individualni izraz kulturnih obrazaca članova jedne zajednice (usp. Grbić 1992: 191).

Etnička odnosno nacionalna grupa definirana je kao ljudska zajednica čiji su članovi pripadnici istog naroda/nacije, a imaju zajedničku prošlost koja podrazumijeva vjeru u zajedničko podrijetlo s narodom u matičnoj domovini bez obzira na udaljenost od nje i vrijeme kada su od nje odvojeni; imaju zajedničku kulturu (jezik, običaji, religija, način života, itd.), interese i životni prostor. Pojedinci ne biraju pripadnost pojedinoj grupi, oni je stječu rođenjem u određenom kolektivu, pripadnost im je dana. Tijekom odrastanja pojedinci razvijaju vlastiti stav spram zajednice u kojoj su rođeni i odrasli te stav spram svih elemenata te zajednice (usp. Grbić 1994: 44).

3.3. Jezična zajednica, jezični identitet, materinski jezik

S pomoću jezika, kao osnovnog sredstva komunikacije, pojedinci stječu kulturu svoje grupe i identificiraju se s njom. Jezična se autentičnost tijekom povijesti doživljavala kao dio etničke autentičnosti. Pripadnost određenoj grupi manifestira se kroz objektivne etničke, povijesne i društveno-političke činjenice te kroz subjektivne osjećaje i simboličke vrijednosti. Tako se uspostavlja i veza s jezikom koji je i sredstvo i simbol zajedništva (usp. Grbić 1994: 32). U mnogim slučajevima jezik je važan pa i ključan element pripadnosti etničkoj grupi (usp. Trudgill 2000: 44).

Ostvarivanje komunikacije kao jedne od bitnih funkcija jezika moguće je u nekoj grupi, konkretno jezičnoj ili govornoj zajednici. Riječ je o zajednici čiji je temelj zajedništva upravo jezik koji se upotrebljava u komunikaciji članova te zajednice. Tako se D. Škiljan u svojoj knjizi *Govor nacije: jezik, nacija, Hrvati* slaže s R. Bugarskim koji kaže da je jezična zajednica definirana jedino jezikom svojih pripadnika. Ako pojedinac zna više jezika, tada je on sudionik više jezičnih zajednica (usp. Škiljan 2002: 23-25). Jezična je zajednica skup govornika koji komuniciraju zajedničkim idiomom, zajedničkim materinskim jezikom koji čini jezgru jezične zajednice. Međutim, nameću se pitanja o zajedničkim elementima idioma i o definiranosti jezične zajednice jezikom njezinih pripadnika (usp. Grbić 1994: 30-33). Kako bi se unijela ograničenja u jezičnu raznolikost, određena su četiri kriterija: genetska srodnost, sličnost na osnovi kontakata među idiomima, tipološko-strukturalni elementi i vrijednosni sudovi govornika. Posljednji se kriterij manifestira u samim govornicima i njihovim kolektivima te u njihovu osjećaju da u identitetu jezika potvrđuju vlastiti kolektivni identitet (usp. Škiljan 2002: 32-37). Tumačeći jezični identitet Radoslav Katičić govori o tipološkom, rodoslovnom i vrijednosnom kriteriju. Potonji je važan za tumačenje i shvaćanje temelja jezične lojalnosti.

“Poznato je također da je jezik ljudima uvijek i nosilac nekih vrijednosti, da se prema njemu opredjeljuju. Ljudi osjećaju jezik kao svoj ili tuđ, kao lijep ili ružan, kao njegovan ili kao zapušten. On im je simbol i uvijek nova potvrda duhovnoga bića i narodnosne pripadnosti, on im je, kako veli Herder, prava domovina. Jezik je dakle taj koji jest ne samo zato što je takav, a ne drukčiji, što je postao tako, a ne drukčije, nego i po tome što nosi te, a ne druge vrijednosti” (Katičić 1986: 44).

Kao što je u obrazloženju teme ovog rada spomenuto, jezik nam je potreban za izražavanje vlastitih misli i osjećaja, želja i potreba. Njime se identificiramo i uspostavljamo veze s drugim ljudima. Bez obzira na to što danas velik broj ljudi poznaje i druge jezike osim materinskog, činjenica je da spomenute elemente ljudi najbolje mogu ostvariti na materinskom jeziku.

Materinski jezik prvi je jezik koji čovjek u svojem životu usvaja kao dijete. Povijesno je određenje materinskog jezika vezano uz majku, odnosno mater od koje je čovjek naučio jezik. Naziv materinski jezik ne shvaća se uvijek doslovno jer dijete može učiti jezik i od koga drugoga – oca, bake, djeda. Zato se na hrvatskom jeziku jezik kojim je dijete izloženo od najranije dobi i kojim progovara zove i *rodni jezik*. Taj je termin u hrvatskom jeziku određen pak kao jezik zajednice u kojoj se tko rodio. U psiholingvističkim djelima najčešća je zamjena *prvi jezik* kao jezik koji je tko kronološki prvi usvojio. Za kronološki prvi jezik koji je tko usvajao predlaže se naziv *prvotni jezik* kako bi se razlikovao od glavnog komunikacijskog jezika. Međutim, postoje i druge bliskoznačnice nazivu materinski jezik koje pokazuju da materinski jezik može pokriti različita značenja. Prema nekim odrednicama materinski jezik ne mora nužno biti govornikov glavni jezik sporazumijevanja ili onaj kojim se najčešće služi pa su tako osmišljeni nazivi koji govore o zajednici u kojoj dijete usvaja jezik (*obiteljski jezik*), o kraju ili zemlji u kojoj je tko rođen (*zavičajni jezik*) ili o podrijetlu (*jezik predaka, jezik otaca, djedovski jezik, pradjedovski jezik*). Obiteljskim se jezikom služe članovi obitelji u međusobnom sporazumijevanju i on nije uvijek isto što i materinski. Bliskoznačnica mu je *kućni jezik* (jezik kojim tko govori u kući), a njemu je pak srodan *domaći jezik* kojim se tko služi u svojem domu, a ovisno o značenju koje obuhvaća riječ dom, naziv domaći jezik može se odnositi i na kraj ili zemlju s kojima je poistovjećen. Osim navedenih bliskoznačnica prisutan je i naziv *zavičajni jezik* kao jezik kraja ili zemlje u kojoj je tko rođen, odnosno kao jezik zajednice s kojom se govornik poistovjećuje. Prema podrijetlu razlikujemo nazive kao što su *jezik predaka, jezik otaca, djedovski jezik, pradjedovski jezik*, itd. Ti nazivi obuhvaćaju vezanost s jezikom zajednice iz koje tko potječe, ali nije nužno da čovjek vlada tim jezikom, odnosno nije nužno da mu je to materinski jezik. Povezanost s jezikom zajednice iz koje tko potječe važan je razlog učenja jezika, ali ponekad i poticaj. Uz navedene nazive spominju se još i *jezik podrijetla, predački jezik* ili *nasljedni jezik*. Naziv narodni jezik kao jezik naroda kojemu pojedinac pripada pokazuje da se govornik poistovjećuje s određenim narodom pri čemu nije nužno da se njime

uspješno vlada. Primjere možemo pronaći kod Hrvata u iseljeništvu kao i kod drugih naroda u iseljeništvu (usp. Jelaska 2005: 24-27).

“Drugi je jezik bilo koji novi jezik kojim osoba ovladava u zajednici gdje se njime služi, od najmanje kao što je obitelj, do najšire kao što je zemlja. Drugim se jezikom najčešće smatrao jezik koji tko usvaja poslije materinskoga u prirodnoj sredini, ili ga pak usvaja zajedno s materinskim, ali nakon usvojenih osnova materinskoga” (Jelaska 2005: 27).

Drugi se jezik odnosi na drugi jezik kojim je dijete progovorilo, a razlozi su za usvajanje drugog jezika različiti, npr. život u dvojezičnoj zajednici (roditelji su govornici različitih jezika ili kakvog manjinskog jezika u vlastitoj zemlji) ili preseljenje iz sredine gdje je dijete usvajalo materinski jezik u drugu jezičnu sredinu. Naziv *drugotni* jezik odnosi se na jezik koji se usvaja nakon donekle usvojena materinskog jezika. Drugi jezik valja razlikovati od stranoga što često nije jednostavno. Prototipni strani jezik odnosi se na jezik druge države koji se ne govori u državi u kojoj se uči, odnosno uči se izvan države u kojoj se govori. Prototipni je drugi jezik jezik koji u istoj državi uče stanovnici koji su u njoj rođeni i koji su od rođenja kao materinski usvajali jezik različit od državnog i službenog. Tri su načela po kojima se drugi jezik razlikuje od stranoga jezika, a to su: okolina, trajnost prebivanja te čestoća i raširenost uporabe. Ako su usvajatelji jezika stanovnici ili trajni useljenici te zemlje u kojoj se službeni jezik poučava, tada je riječ o drugom jeziku, a ako su usvajatelji osobe koje će se nakon određenog vremena vratiti u svoju zemlju, onda je riječ o stranom jeziku. S obzirom na odnos govornika prema jeziku, drugim se jezikom može smatrati jezik kojim se osoba redovito služi, a stranim jezikom jezik koji povremeno i neredovito rabi (usp. op. cit.: 28-32).

Osim spomenutih opcija jezičnog usvajanja, postoji i dvojezično usvajanje materinskih jezika. Dijete može imati dva materinska jezika ako majka i otac govore različitim jezicima i na njima se sustavno obraćaju djetetu. Svaki se od tih jezika može nazvati i sumaterinski jezik. Međutim, najčešće jezici dvojezične osobe nisu posve ravnopravni, ako i jesu, često je jedan jači u pojedinim situacijama, a drugi u drugim.

Promjene društvenih običaja vezanih uz brak, odgoj djece, odabir jezika, velika pokretljivost pojedinaca i obitelji, jezična politika pojedinih država, promjena pogleda na jezik i drugi čimbenici utječu na određivanje materinskog jezika.

Materinski se jezik može odrediti na dva načina, vlastitom i službenom procjenom. Događa se da netko smatra svojim materinskim jezikom jezik predaka ili jezik naroda kojem pripada koji ne govori i nije ni govorio u djetinjstvu (usp. Jelaska 2005: 34-36).

“Maloj djeci hrvatskih iseljenika hrvatski doista može biti materinski jer im je prvotni jezik ako se u obitelji govori isključivo hrvatski. Za odrasle bi potomke hrvatskih iseljenika koji su na bilo koji način povezani ili poistovječeni s hrvatskim društvom, kulturom ili jezikom bilo vjerojatno najprikladnije govoriti da im je hrvatski drugi jezik, ili sumaterinski, ne materinski. (...). Njihov se jezik zove i nasljedni jezik (engl. *heritage language*)” (Jelaska 2005: 285).

3.4. Dvojezičnost/bilingvizam

Kada je riječ o govornicima određenog jezika koji nije službeni jezik države u kojoj žive, važno je spomenuti pojave poput dvojezičnosti i višejezičnosti. Do takvih pojava dolazi prilikom specifične jezične situacije u kojoj se ostvaruje susret dvaju ili više različitih jezika.

Za dva se ili više jezika kaže da su u kontaktu ako ih izmjenično koriste isti govornici. Upravo su govornici tih jezika mjesto njihova kontakta. Primjena izmjenične upotrebe dvaju jezika jest bilingvizam, a osobe koje primjenjuju takvu upotrebu bilingvalne su osobe (usp. Weinreich 1968: 1).

U suvremenoj se teoriji razlikuju pojmovi diglosije i bilingvizma. Bilingvizam se odnosi na situaciju u kojoj govornik ili grupa govornika upotrebljava naizmjenično i bez ikakve razlike s obzirom na kontekst dva ili više sustava, a diglosija podrazumijeva situaciju u kojoj govornik ili grupa govornika upotrebljava dva jezična sustava naizmjenično u funkciji izvjesnog komunikacijskog, sociološki determiniranog konteksta (usp. Škiljan 1994: 127).

Dvojezičnost podrazumijeva vladanje, odnosno služenje dvama jezicima. Dijete može postati dvojezično ako istovremeno ili neposredno jedan iza drugog usvaja dva jezika podjednako se služeći i jednim i drugim. Dvojezični ljudi govore dva usvojena jezika kao izvorni govornici. Različiti su razlozi zbog kojih pojedinci postaju dvojezičnima, od sporazumijevanja s okolinom, uključenosti u obrazovni sustav službenog ili većinskog jezika, nužnosti ovladavanja stranim jezikom kao školskim predmetom do vjerskih razloga, razumijevanja drugih kultura itd. Pri određivanju dvojezičnosti nekog pojedinca potrebno je

uzeti u obzir njegove sposobnosti i uporabu te govornikov odnos prema oba jezika (poistovjećuje li se pojedinac s oba ili samo s jednim jezikom, jesu li jezici usvajani ili naučeni itd.). Zbog političkih nastojanja asimilacije useljenika, društvena se dvojezičnost dugo smatrala nepovoljnom pa se govorilo o nedostatku identiteta ili o rascijepljenom identitetu. Zato se dvojezičnim govornicima pristupa cjelovito jer su dvojezični govornici zasebna skupina govornika koja zahtijeva poseban pristup, njih treba procjenjivati u ukupnosti jezičnih sposobnosti u svim područjima. Dvojezični govornici rijetko vladaju obama jezicima kao izvorni govornici i kada se njima redovito služe. Jedan je jezik često bolji od drugoga i on se naziva jačim ili dominantnijim. Polujezičnost ili semilingvizam podrazumijeva znatno slabiji drugi jezik. Razlozi polujezičnosti nisu jezični, nego društveni, obrazovni, politički i gospodarski koji mogu dovesti i do dvostruke polujezičnosti (odgojna zapuštenost, društvena potlačenost) (usp. Jelaska 2005: 38-43).

U kontekstu stabilne i nestabilne dvojezičnosti, J. Grbić govori o stabilnim lingvističkim domenama. S obzirom na to da se obitelj smatra najčišćom i najčešćom stabilnom lingvističkom domenom koja je izvor materinskog jezika, važno je zaštititi je od negativna utjecaja većinske strukture kako bi se ostvarila stabilna dvojezičnost i izbjegao gubitak hrvatskog jezika kao materinskog ili jednog od materinskih jezika (usp. Grbić 1994: 34, 35).

3.5. Manjina, manjinski jezik

Postoji više definicija pojma manjina. Europska komisija za demokraciju prihvatila je 1990. godine definiciju pojma manjine u svrhe Konvencije za zaštitu manjina po kojoj je manjina grupa brojem manja od ostatka populacije u državi čiji članovi, iako državljanici te države, imaju etničke, vjerske ili jezične elemente drugačije od ostatka populacije i koji svojom voljom čuvaju svoju kulturu, tradiciju, vjeru ili jezik (usp. Grbić 1992: 179).

Svaki pojedinac može imati mnogostruki identitet, a to podrazumijeva sposobnost pojedinca da se snalazi u širem kulturnom sustavu pa i potkulturnim sustavima. To se prije svega odnosi na etničke manjine čije se egzistencijalno rješenje nalazi u načinu na koji država regulira i organizira koegzistenciju kulturnih razlika. Pojam je manjine dvoznačan – s jedne se strane odnosi na skupine poput etničke ili nacionalne zajednice, a s druge upućuje na razlike u društvenoj i političkoj moći, u društvenim i političkim vrijednostima, u podjeli uloga u društvenom sustavu odlučivanja. Društvene znanosti pojam manjina s etničko-

nacionalno-jezičnih grupa proširuju na sve grupe koje su u podređenom položaju u društveno-političkoj stratifikaciji (usp. Grbić 1994: 29, 30).

Više je termina kojima se označavaju Hrvati koji žive izvan Hrvatske pa su tako uobičajeni postali termini dijaspore, iseljeničtva i manjine. Dijaspora se odnosi na Hrvate i njihove potomke koji su u raznim vremenskim razdobljima emigrirali iz Hrvatske pa sada žive diljem Europe, a iseljeničtvo se odnosi na vinovnike prekomorskog, transkontinentalnog iseljavanja. Dijaspora podrazumijeva disperziju ljudi u prostoru koja je obilježena prinudom i osjećajem nemogućnosti povratka u domovinu. Oni i nakon duljeg perioda osjećaju neprihvaćenost, trajnu odvojenost od matične domovine. Zato s članovima svoje zajednice dijele svijest i znanje o zajedničkom podrijetlu, povijesti i sudbini. Prisutni su i osjećaji gubitka, viktimizacije, progonstva, diskriminacije, ali i pozitivna kontinuirana odanost prema matičnoj domovini (usp. Grbić Jakopović 2014: 16-18).

Manjinska je situacija posljedica pluralizma i raznolikosti civilizacija i njihove pokretljivosti. Politički je kontekst neizostavan kad je riječ o pravima manjina pa bi ih valjalo promotriti s obzirom na demokratske i nedemokratske sustave. U demokratskim je sustavima rješavanje manjinskih pitanja uobičajeno i one obično imaju znatan utjecaj u političkim izborima za vlast. U nedemokratskim su sustavima interesi i prava manjina zanemareni. Problem je složeniji zbog istovremenog odvijanja procesa demokratizacije i nacionalizacije. Države s jedne strane nastoje stvoriti snažnu formu, a s druge strane različite društvene grupe unutar država nastoje se identificirati i dokazati kao etničke, jezične, vjerske i kulturne manjine. S obzirom na izvjesno razilaženje procesa integracije i separatizma, postavlja se pitanje zaštite manjinskih zajednica bez ugrožavanja stabilnosti države u kojoj žive. Stabilne su države poželjne za ostvarivanje europskog identiteta i zato je važno uskladiti potrebe države s pravima i interesima manjinskih zajednica. U posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća zabilježeno je jačanje pozornosti na manjine u europskim državama. Povijesne su okolnosti utjecale na brojnost manjinskih skupina unutar nacionalnih država. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije u čijem je sastavu bila i Hrvatska, na tom je području ostala kompleksna slika manjinskih zajednica. Osamdesete godine dvadesetog stoljeća početak su demokratskih, ekonomskih pa i društvenih promjena popraćenih buđenjem nacionalnih osjećaja s namjerom zaštite vlastitih nacionalnih interesa (usp. Grbić 1992: 179-185).

Vijeće Europe jedna je od najznačajnijih europskih institucija koja pokušava sačuvati europsku raznolikost i zaštititi temeljna ljudska prava. Europsku Konvenciju o ljudskim pravima, čiji je cilj očuvanje mira i ujedinjenje Europe putem očuvanja zajedničke baštine i njezinih naroda, potpisale su zemlje članice Vijeća Europe koje je pridonijelo poboljšanju zaštite ljudskih prava u tim zemljama. Nacrt Europske komisije o zaštiti manjina usvojen je 1990. godine, a njime se uspostavlja solidarnost prema etničkim manjinama u svim europskim državama (usp. Grbić 1992: 179-185).

“Svako od prava (individualnih i kolektivnih) ima i svoj širi kontekst, kao što je npr. pravo na upotrebu vlastitoga jezika i pisma u vezi s pravom na slobodu izražavanja, obavještanja i slično. Pravo na upotrebu jezika pretpostavlja i pravo na ovladavanje jezičnim i govornim izražajnim mogućnostima, a s tim u vezi i pravo da djeca manjinskoga porijekla imaju zajamčenu mogućnost obrazovanja na vlastitome jeziku, najmanje u osnovnome obrazovanju. Nadalje, koncentracija pripadnika manjinske zajednice u određenu prostoriju jamči i pravo komuniciranja s javnim službama na vlastitome jeziku i pismu, a u većini demokratskih zemalja i mnogo više od toga u sferi lokalne ili regionalne samouprave” (Grbić 1992: 187).

U socijalističkim su se zemljama pojavili nacionalizam i etnički sukobi kao reakcija i opozicija totalitarizmu. Etnički, politički i ekonomski odnosi međusobno su povezani pa je svako etničko buđenje posljedica ekonomskog i političkog razvoja.

S obzirom na predmet istraživanja ovog rada, potrebno je pružiti i definicije jezika prema društvenom položaju. Tako razlikujemo *većinski, službeni, narodni, pokrajinski, manjinski, useljenički, iseljenički i doseljenički jezik*. *Većinskim jezikom* u državi ili na nekome području govori većina stanovništva pa se često naziva i *nadređenim* ili *dominantnim jezikom*. On može biti i jedini službeni jezik određene države, a tada se naziva *državnim jezikom*. *Službeni* je jezik zakonski prihvaćen u državi za sve ili neke od službenih razina, na cijelom ili određenom području. *Narodni* ili *nacionalni jezik* jezik je pripadnika istog naroda kojim obično govori velik dio jezične zajednice iako ne mora biti službeni jezik te zajednice. *Pokrajinski je jezik* glavno ili jedino sredstvo sporazumijevanja u svakodnevnom životu na određenom području, ali nije službeni jezik. *Manjinski je jezik* jezik koji se tradicionalno rabi u nekoj državi, ali se ne može svesti na određeno područje. *Useljenički* su jezici različiti od službenoga jezika, a odnose se na veće skupine ljudi koji su

se u novije doba uselili u neku državu. *Useljenički* jezici za razliku od *pokrajinskog* i *manjinskog* ne pripadaju povijesnoj tradiciji države u koju su se govornici (*useljeničkog* jezika) uselili. *Useljenički* se jezik promatra u odnosu na službeni i druge jezike države gdje useljenici žive. *Iseljenički* se jezik promatra u odnosu prema domovinskom jeziku, odnosno prema jeziku matične zemlje iz koje su se iselili njegovi govornici. *Iseljenički* se jezik može odnositi i na nedavne iseljenike (nakon Drugog svjetskog rata, od 1991. godine) ili iseljenike koji su se iselili prije dva ili više stoljeća. *Doseljeničkim* bi se jezicima mogli nazvati jezici Hrvata koji su se iz susjednih država doselili u Hrvatsku tijekom devedesetih godina. Spomenuti se jezici često smatraju podređenima. Jezik zajednice koji je često isto što i jezik *podrijetla*, *predački* ili *nasljedni* jezik, jezik je koji njegovi govornici nastoje zadržati (usp. Jelaska 2005: 54-56).

Četiri su glavna kriterija u određivanju manjinskog jezika: samokategorizacija, zajedničko podrijetlo, distinktivne jezične, kulturne i povijesne osobine vezane uz jezik te društvena organizacija jezičnih skupina. Stavljanje određene skupine u manjinski položaj daje jednostavnu definiciju manjinskoga jezika, a ta je da je manjinski jezik onaj jezik kojim se služi određena jezična manjina (usp. Grbić 1994: 30). Kad je manjina manja ili manje utjecajna, manjinski jezik nema status službenog jezika ili ga teško može dobiti pa govornici manjinskog jezika iz praktične potrebe teže bilingvizmu (usp. Trudgill 2000: 120).

Kada političke, ekonomske i prostorne granice spoje dvije ili više etničkih skupina, dominantnim postaje jezik one skupine govornika koji dominiraju političkim, ekonomskim i prostornim dimenzijama, a druga skupina postaje podređenom manjinom. Dominantni je jezik i jezik prestiža jer se pripadnik manjine usvajanjem tog jezika nastoji promovirati na socio-ekonomskoj ljestvici. Jezični prestiž može utjecati na ulazak stranog jezika u privatnu komunikaciju što može dovesti do gašenja manjinskog jezika, ali i drugih elemenata kulturnog nasljeđa (usp. Grbić 1994: 35).

Govornici manjinskog jezika moraju vrsno ovladati barem dvama jezicima da bi mogli funkcionirati kao punopravni članovi nacionalne zajednice u kojoj žive. Situacija je s hrvatskim jezikom u inozemstvu prilično složena. Iseljenici koji su u odrasloj dobi napustili domovinu uglavnom u obitelji govore hrvatski. Međutim, potiskivanje je materinskog jezika kod djece i kad oba roditelja redovito govore hrvatski neizbježno. Djeca nastoje unijeti okolinski jezik u svoj dom pa to negativno utječe na materinski jezik čiji razvoj stagnira, a

često i nazaduje. Postoje i slučajevi u kojima roditelji odbijaju govoriti okolinskim jezikom u obitelji kako bi sačuvali materinski jezik. Naravno, djeca u tim slučajevima pružaju otpor, ali u odrasloj dobi ipak shvate smisao uloženog napora i uvide vrijednost vlastite dvojezičnosti i ukorijenjenosti u hrvatski jezik i hrvatsku kulturu (usp. Jelaska 2005: 282, 283). Učenjem jezika nacionalne manjine kojoj pripadaju, djeca prepoznaju vlastiti socijalni i kulturni identitet i integritet što potiče rast i razvoj manjinske kulture (usp. Trudgill 2000: 126).

3.6. Kultura, emocije, ideologija

Promjena kulture podrazumijeva prihvaćanje novih elemenata, ali i eliminaciju postojećih elemenata te modifikaciju i reorganizaciju drugih elemenata kulture. U kulturu se ulažu emocije, ali one ne utječu na njezinu stabilnost. Ono što utječe na trajanje određene kulture ili na njezine promjene uključeno je u organizirani sustav ideja i stavova, odnosno u kojoj se mjeri oni povezuju s drugim dijelovima kulture u veći model. Ako postoji veza, onda je moguća i dobra postojanost kulture. Ako je veza labava, tada brzo može doći do zamjene kultura (usp. Weinreich 1968: 5, 6).

Jezik je važan simbol svijesti i solidarnosti pojedine grupe (usp. Trudgill 2000: 127). Mnogi ljudi razviju emocionalnu povezanost s jezikom koja im pruža temelje obrazovanja u semiotičkom ponašanju. Obično je riječ o materinskom jeziku, jeziku čovjekova djetinjstva za koji je on emocionalno vezan i koji poznaje bolje od bilo kojeg drugog jezika s kojim će se susresti poslije pa tako može zaključiti da je njegov jezik bogatiji i ekspresivniji od drugih. Međutim, emocionalna povezanost u kasnijem životu može proizvesti konfliktne ili superiorne veze. Zbog emocionalne povezanosti (ljubavne veze, prijateljstva, domoljubni odnos prema novoj vezi), bilingvalne razlike ponekad ne obnavljaju materinski jezik, već drugi jezik. No, ne mogu svi dvojezični govornici definirati jedan svoj jezik kao dominantan na temelju emocionalnih sklonosti (usp. Weinreich 1968: 77, 78).

U starijoj se pa i novijoj literaturi jezik tretira kao jedna od najvažnijih sastavnica etniciteta. Još se od doba romantizma preduvjetom formiranja i opstanka pojedine zajednice smatra identičnost ili srodnost jezika, odnosno mogućnost sporazumijevanja na širem planu. Jezik je prema tome sredstvo integracije i diferencijacije određene zajednice. Međutim, istraživanja pokazuju da se etničke i jezične granice ne moraju uvijek podudarati. Jezična je zajednica, kolektiv koji govori određeni jezik, jedina odgovorna za postojanje nekog jezika. Poznato je da ne moraju svi članovi jedne jezične zajednice živjeti na istom prostoru i u

okviru iste etničke, nacionalne ili političke grupe. Jezik nije i ne mora biti trajno obilježje etničke grupe jer postoje i slučajevi u kojima velike skupine (npr. Romi) napuste svoj jezik i usvoje jezik sredine u kojoj žive, ali ipak čuvaju svoj etnički identitet (usp. Grbić 1994: 31).

Kada je riječ o kulturnom identitetu, važno je spomenuti proces akulturacije koji se odnosi na prilagođavanje novoj sredini, a uključuje i ovladavanje jezikom te sredine. Međutim, ako pojedincu ili skupini prijete gubljenje vlastitog etnolingvističkog identiteta, odnosno utapanje umjesto uklapanja, često se zbog straha izbjegava prilagodba ili akulturacija (usp. Jelaska 2005: 46).

Višejezičnim i višenacionalnim zajednicama materinski jezik i kultura mnogo znače jer su oni izraz njihova etničkog i kulturnog identiteta. Osim toga jezik je i sredstvo društvene i političke moći pa tako sudjeluje u političkoj organizaciji i razvoju svake zemlje. Usvajanjem materinskog jezika pojedinac promiče društvene vrijednosti svoje zajednice, ali promovira i sebe samoga. Mnogi su čimbenici koji utječu na to hoće li pojedinac usvojiti i zadržati materinski jezik, npr. status materinskog jezika, status samoga govornika, stav govornika spram materinskog jezika i drugog jezika. Važno je spomenuti elemente u dvojezičnim i višejezičnim sredinama koji mogu imati negativan utjecaj na pripadnike nacionalnih manjina: govornici kojima većinski jezik nije materinski često mogu osjetiti inferiornost što može utjecati na uspjeh u školi, poslu, itd; gubitak materinskog jezika može negativno utjecati na razvoj pojedinca kao kompletne osobe i društvenog bića jer to podrazumijeva nemogućnost komunikacije s vlastitom kulturom, podrijetlom pa i samim sobom u smislu krize identiteta. Zato je poželjna simetrična dvojezičnost jer ona podrazumijeva ravnopravnu komunikaciju na oba jezika (usp. Grbić 1994: 35, 36).¹

Etnički i jezični identitet, prema Dubravku Škiljanu, dva su zasebna fenomena koja se dodiruju u individualnim i kolektivnim identitetima. D. Škiljan smatra da jezik nije kvintesencijalni simbol etniciteta kako to Joshua Fishman tvrdi.² Na percepciju njihova odnosa kod nositelja tih identiteta bitno utječe ideologija. Tako nacionalna ideologija, tvrdi Škiljan, uvjerava pripadnike određene nacije da jedino na materinskom jeziku mogu iskazati

¹ J. Grbić ovdje koristi materijale iz izlaganja Đure Vidmarovića u sklopu znanstvenog simpozija Bunjevci danas iz 1990.

² Inače, J. Fishman kaže da je etnicitet u svakoj svojoj fazi povezan s jezikom bilo na sadržajnoj, pragmatičnoj ili simboličkoj razini. On kaže da je jezik popratni dio esencije ljudskog podrijetla (usp. Fishman 1989: 7).

vlastitu osobnost i potpuno ostvariti vlastiti identitet. Jezične politike u modernoj Europi jezik smatraju kriterijem nacionalnog identiteta. U modernim društvima postalo je pravilo da se jezična zajednica identificira s etničkom jer se jezik redovito preuzima kao simbol etniciteta, a razlog tome je i vlastita percepcija samih jezičnih zajednica i percepcija većinskih zajednica. Kada je pak konkretno riječ o hrvatskom nacionalnom identitetu, raspravljajući o podrijetlu hrvatskog naroda pa i jezika, D. Škiljan govori o jeziku kao jednom od ključnih konstitutivnih elemenata hrvatskog identiteta, fundamentalnom kriteriju i nositelju nacionalnog. Osvrćući se na riječi Eduarda Kale koji o jeziku govori kao bitnom obilježju posebnosti naroda³, D. Škiljan kaže da jezik osigurava naciji povijest i trajanje, ali i proizlazi iz njezine biti i duguje svoje trajanje naciji. To znači da su jezik i nacija sjedinjeni u jedno, da se prožimaju međusobno do te mjere da nacija trajno ostaje iskazana u svojem jeziku i da je jezik neprestano nacionalni jezik. Kako D. Škiljan kaže, Hrvati prema jeziku iskazuju posebnu odanost te čuvaju dubinsku vezu nacije i jezika od bilo kakve ugroze (usp. Škiljan 2002: 151-233).

3.7. Jezična lojalnost

S obzirom na to da je jezična lojalnost pojava koja nastaje u specifičnim okolnostima susreta dvaju ili više jezika, podsjetimo da se takva situacija u lingvistici zove jezični kontakt. To znači da dva ili više jezika izmjenično koriste isti govornici (vidjeti poglavlje 2.2.).

U svojoj knjizi *Languages in contact: findings and problems* (Jezici u kontaktu: otkrića i problemi) u poglavlju o standardiziranom jeziku kao simbolu (*The Standardized Language as a Symbol*) Uriel Weinreich govori o izvorima jezične lojalnosti (*Sources of language loyalty*). Tako potrebu sociolingvističkih studija o jezičnim kontaktima za terminom koji bi odgovarao jeziku U. Weinreich uspoređuje s nacionalizmom i nacionalnosti koji su u sličnu odnosu. U tu se svrhu predlaže termin *jezična lojalnost*. O jeziku se, kao i o nacionalnosti, može promišljati kao o skupu ponašajnih normi, dok bi jezična lojalnost, kao nacionalizam, označavala stanje uma u kojem se jezik (poput nacionalnosti) kao samostalan entitet, i u suprotnosti s drugim jezicima, visoko pozicionira na vrijednosnoj ljestvici,

³ D. Škiljan citira E. Kalu po kojemu je poseban jezik bitno obilježje posebnosti kulture i naroda, on je ujedinjavajuće priopćajno sredstvo te sredstvo i medij življenja, opstanka i trajanja u posebnosti, odraz je ukupnoga življenja i stvaranja, on je slika duhovne, kulturne osobitosti koja je temelj posebnosti i trajanja u posebnosti (usp. Škiljan 2002: 233).

zauzima položaj koji treba biti sačuvan. Jezična lojalnost, kao nacionalizam, može biti “snaga ideje” (*idee-force*) koja ispunjava ljudski mozak i srce novim mislima i osjećajima te ga navodi da prenese svoju svijest u instrumente organizirane akcije.⁴ Jezična lojalnost čuva ugroženi jezik od predstojeće jezične izmjene⁵; reagirajući na upletanje, ona standardiziranu verziju jezika čini simbolom i općim dobrom. Jezična lojalnost mogla bi se definirati kao princip čiji specifični sadržaj varira od slučaja do slučaja. Tako se ljudi mogu okupiti zajedno s govornicima svojega jezika te svjesno i jasno oduprijeti promjenama i u funkciji svojega jezika (kao rezultata jezične zamjene) ili promjenama u strukturi ili rječniku (kao posljedici upletanja). Tako u polju sociolingvističkog purizma, standardizacija, jezična lojalnost i srodni obrambeni mehanizmi predstavljaju fenomen od glavne važnosti koji zahtijeva sistemski pristup (tretman), čak i kad se iz razumljivih razloga, smatraju nevažnim u deskriptivnoj strukturalnoj lingvistici. U. Weinreich govori i o korijenima jezične lojalnosti. Tako kaže da neki pretpostavljaju da je temelj ovog osjećaja prirodan kod svakog korisnika jezika jer neizbježna emocionalna povezanost s jednim materinskim jezikom koji je naučen u djetinjstvu čini svako odstupanje odbojnim⁶. Razlike u temperamentu mogu uzrokovati različite reakcije ljudi na ovu prirodnu inerciju. Opseg lojalnosti koji je prikazan mijenja se s drugim socio-kulturalnim čimbenicima od jedne kontaktne situacije do druge (usp. Weinreich 1968: 99, 100).

Pozivajući se na činjenicu da jezici mogu funkcionirati kao simboli grupa, U. Weinreich napominje da se zbog toga što je malo socijalno-znanstvene prirode obrađeno, ne može analizirati simbolična veza jezika kao standardiziranog sustava s integritetom grupe.

⁴ Ovdje U. Weinreich citira Hansa Kohna u vezi nacionalizma.

⁵ Ovdje se U. Weinreich referira na Z. Klemensiewiczza pa kaže da jezična lojalnost može povremeno biti korisna za agresivne svrhe. Skorašnja europska povijest obiluje pokušajima nametanja jezika populacijama. No, ima i grotesknih pokušaja modificiranja jezika (bez utjecaja na njegovu vrijednost) vladinom naredbom. Rusi su se poigrali idejom promjene određenih ponašanja slavenskih jezika u sovjetskim okupiranim zemljama. Na primjer, nakon prodora u Poljsku 1939. godine, ocijenili su da je poljski naziv za Židova *Żyd* neprimjeren jer u ruskom jeziku *žid* označava prijezir. Zato su naredili poljskim novinama da pišu *Jewrej* prema modelu nepejorativne ruske riječi *jevrej*. Nakon Drugog svjetskog rata ruske okupacijske vlasti u Poljskoj opet su osjetile bojazan zbog upotrebe riječi *pan* kao zamjenicu za oslovljavanje iz poštovanja jer *pan* također znači (u ruskom kao i u poljskom jeziku) ‘vlastelin’ pa se taj izraz smatrao neprimjerenim ostatkom feudalizma u narodnoj demokraciji (usp. Weinreich 1968: 99).

⁶ Slični se stavovi mogu razviti s obzirom na nelingvističke aspekte kulture. U. Weinreich citira A. L. Kroebera koji kaže da se ljudi tijekom odrastanja vežu uz svoju kulturu, a kad počnu starjeti, njihova sjećanja na kulturu prožeta su ugodnim čeznutljivim osjećajima koji poprimaju simboličnu vrijednost (usp. Weinreich 1968: 100).

Određena skupina primarno je zajednica materinskog jezika, međutim, nacionalnost ima prednost u kontekstu definiranja zajednice. Međusobni odnos jezične lojalnosti i nacionalizma značajan je sociološki problem. Pozivajući se na Hansa Kohna U. Weinreich kaže da prije doba nacionalizma govoreni jezik nije ni u kojem pogledu nadziran kao politički ili kulturalni čimbenik. Međutim, jezična lojalnost i nacionalističke težnje pojedine skupine ne moraju postići nužno paralelne uspjehe⁷. Retoromani, kao talijanski Švicarci njeguju najveću moguću odanost svojem jeziku bez težnje takvim nacionalističkim postignućima kao što je politička neovisnost. "Židovski" pokret u Istočnoj Europi prije i poslije Prvog svjetskog rata istovremeno se radije koncentrirao na jezični program nego na političku organizaciju. Tako je ostvarena fleksibilna veza koja se ne može potpuno uzeti zdravo za gotovo. Također se trebaju istražiti i odnosi između jezične lojalnosti i drugih skupina zanesenjaka, kako ih U. Weinreich naziva, a ne samo nacionalističkih.

Ljudi najlakše postanu svjesni osobitosti svojeg jezika spram drugih jezika u situaciji jezičnog kontakta, a vrijednost jezika za jednu zajednicu očita je i kada čisti ili standardizirani jezik postane simbolom integriteta skupine. Jezična lojalnost razvija se u kontaktnim situacijama kao što nacionalizam raste na etničkim granicama.⁸

Čak i kad nisu ograničeni na neposredne kontaktne situacije, lojalistički stavovi vjerojatno imaju određeni utjecaj na stvarnu ili zamišljenu prijetnju jeziku. Kao reakcija na prijetnju, možda bi se manifestacije jezične lojalnosti mogle prikazati u sličnim pojmovnim okvirima kao one koje antropolozi upotrebljavaju u učenju o nativizmu.⁹

U. Weinreich poziva se na analize nativističkih pokreta Ralpa Lintona u kojima su kulturalne skupine u kontaktu podijeljene na objektivno dominantne ili podčinjene te na

⁷ Ovdje U. Weinreich spominje vrijeme nacionalizma tijekom pedesetih godina 20. stoljeća.

⁸ Ovdje se U. Weinreich poziva na Maxa Hildeberta Boehma koji kaže da je nacionalna granica simbol teritorijalne bliskosti nacija i prema tome osobito vitalan čimbenik modernog nacionalizma. Pogranične populacije obično su obilježene izričitim ratobornim nacionalizmom koji je u kontrastu sa strancima i stranim kulturama uglavnom očitiji. Taj 'patos graničnog područja' poveznica je između graničnih regija i glavnoga grada, on je žarišna točka vitalne energije naroda. U. Weinreich također spominje Edwarda Pouslanda i njegovo opažanje veće odanosti čistom francuskom jeziku u Salemu, Massachusettsu i Kanadi nego u samoj Francuskoj (usp. Weinreich 1968: 100).

⁹ U. Weinreich navodi Kroeberovu definiciju nativizma koji reakcije svjesnog očuvanja i obrane uslijed dovoljno bliska kontakta dvaju društava, u kojem jedno društvo smatra drugo popularnijim, jačim ili bolje opremljenim i koje ga naposljetku i istiskuje, naziva nativističkim težnjama ili preporodima (usp. op. cit.: 101).

subjektivno inferiorne ili superiorne. Prema tome, ako se određena skupina smatra nadređenom, a u praksi treba popustiti drugoj skupini u pojedinim funkcijama svojeg jezika, ili treba popuniti rupe u rječniku posuđivanjem iz drugog jezika, može se reći da bi to moglo potaknuti kivni osjećaj lojalnosti na reakciju. Pozivajući se na R. Lintona U. Weinreich kaže kako će se jezična lojalnost, kao nativistički pokret, teško pojaviti u situacijama u kojima su oba društva zadovoljna svojim trenutnim odnosom. Prije će, kaže U. Weinreich, frustrirajući osjećaj nadređenosti uzrokovati razvoj jezične lojalnosti (usp. Weinreich 1968: 100, 101).

Članovi objektivno podčinjene skupine mogli bi povećati svoj udio udruživanjem s dominantnom grupom. Oblik ovakvih "izdaja" uvijek uzrokuje neraspoloženje, ljutnju kod čvršćih članova podčinjene skupine, neraspoloženje koje sa sobom donosi postojanu jezičnu lojalnost. Različite reakcije i popratna kivna lojalnost mogu se pronaći u gotovo svakom tipu grupnog kontakta koji je sukladan s podjelom materinskog jezika: etnički i kulturalni kontakt, doseljenička i autohtona populacija, niži i viši društveni sloj, ruralni i urbani slojevi, stare i mlade dobne skupine. Način na koji se podčinjena skupina raspada može se objasniti svojom unutarnjom strukturom. U. Weinreich dalje u tekstu citira R. Lintona koji kaže da će nativističke tendencije biti najizraženije u onoj skupini individualaca koji su zauzeli cijenjenu poziciju koju bi prema njihovu mišljenju kulturološka promjena ugrozila. Ovaj bi čimbenik mogao proizvesti promjenu u društvu, povlaštenu individualci ili skupine popuštaju u racionalnom nativizmu, dok se oni u manje poželjnim pozicijama oštro zalažu za asimilaciju. Ovo bi se stanje moglo promatrati u mnogim iseljeničkim skupinama u Americi gdje pojedinci koji su imali visok položaj u staroeuropskom društvu pokušavaju ovjekovječiti ideale tog društva, dok se oni koji su bili nižeg statusa trude amerikanizirati.

Ispravno bi bilo i istaknuti da se društvena akcija u području jezika ponekad temelji na manipulaciji jezične lojalnosti. Kad je zajednica materinskog jezika izložena kontaktu, ona se obično dijeli na točki odanosti prema svojem jeziku, odaniji će dio pribjeći samosažaljenju i poticanju manje odanog dijela. Ipak, predvodnici s više nego uobičajenom pronicljivošću povremeno će pokušati pojačati jezičnu lojalnost govornika svojeg jezika metodičkim, organiziranim sredstvima. Stvaranje novih standardnih jezika u posljednjih 150 godina svjedoči organiziranom razvoju jezične lojalnosti (usp. Weinreich 1968: 101, 102).

U poglavlju o učinkovitosti standardizacije (*Effectiveness of Standardization*) U. Weinreich kaže da se jezična lojalnost, kao odgovor na upletanje, obično koncentrira na

standardizaciju jezika.¹⁰ Posvećenost standardiziranom jeziku često se shvaća kao intelektualistička sklonost. Tako U. Weinreich na primjeru njemačkih iseljenika u Brazil objašnjava utjecaj intelektualaca na očuvanje jezika. Pozivajući se na Emilia Willemsa kaže da je upletanje portugalskog jezika bilo ograničeno tamo gdje je bio prisutan utjecaj njemačkih intelektualaca. Suprotno tome, antipurizam ponekad prati opće antintelektualno ponašanje. U. Weinreich potom citira Jamesa H. S. Bossarda koji kaže da postoje dijelovi velikih gradova u kojima mladi ljudi namjerno odbijaju govoriti nemiješani engleski kako ih njihovi vršnjaci ne bi optužili za snobizam. Upitno je jesu li intelektualističke pobude krajnja odrednica zaokupljenosti standardizacijom. Naime, postoje i primjeri jezika (atabaskanski jezici u Americi) koji su pružili značajan otpor posuđenicama usprkos različitim kulturalnim kontaktima očito bez intelektualističkih pobuda. Intelektualna podgrupa grupe materinskog jezika mogla bi biti poticaj najveće odanosti vlastitom jeziku. Purizam zahtijeva stupanj koncentracije i samosvijesti koji se najbolje može postići u intelektualnom diskursu, govorenom i pisanom (usp. Weinreich 1968: 101, 102).

Uz vrlo rijetku literaturu o jezičnoj lojalnosti, korisnom se učinila i video snimka australskog lingvистa Anthonyja Pyma koji sažeto govori o fenomenu jezične lojalnosti.

Prisjećajući se jedne emisije na španjolskoj televiziji u kojoj se vodila rasprava između valencijskog i katalonskih političara, Anthony Pym kao klasičan primjer jezične lojalnosti navodi slučaj katalonskog i valencijskog jezika. Naime, valencijski političar tvrdio je da ti jezici nisu isti, a katalonski političari tvrdili su suprotno. Pozivajući se na Petera Trudgilla koji je proučavao što ljudi čine s promjenama u govoru i što oni tvrde da čine, A. Pym govori o svojevrsnom *samoizvješću*, muškom i ženskom. Ta vrsta podataka govori o jeziku, o onome što ljudi misle da čine i što su skloni činiti, u kojemu smjeru žele ići i koje su njihove motivacije. Pojam jezične lojalnosti zasebna je razina, posebna vrsta tih podataka, odnosno posebna vrsta *samoizvješća*. Termin jezične lojalnosti ovdje označava nešto više od obične odanosti jeziku koji se govori samo zato što se komu sviđa ili osjeća da ga treba govoriti. Taj se termin koristio u tom smjeru u sociolingvistici, u općoj ideološkoj lingvistici, kao način odanosti jeziku, govornoj zajednici, manifestirajući udio pojedinca u jezičnoj

¹⁰ Jedan oblik reakcije je purizam, odnosno samosvjesni otpor na sva upletanja. Međutim, jezična lojalnost ne mora nužno biti puristička. U hitlerovskoj Njemačkoj, gdje se za simboličke vrijednosti njemačkog jezika potpuno zalagalo, puristi su se morali boriti za svoje ciljeve kao u prethitlerovskim godinama. Glorifikacija *velikog* i *moćnog* ruskog jezika u Sovjetskom Savezu potiskivala je povremene purističke proglose.

zajednici. Vratimo li se na početke termina jezične lojalnosti, otkrit ćemo da se ipak više odnosi na jezike u kontaktu kako glasi i naziv knjige Uriela Weinreicha iz 1953. godine.¹¹ A. Pym kratko se osvrće na tu knjigu u kojoj U. Weinreich raspravlja o jezičnoj lojalnosti koja se pojavljuje izvan granica gdje govornici mogu birati kojim će varijetetom govoriti. U tom kontekstu navodi i primjere hrvatskog i srpskog jezika za koje kaže da su isti jezici. A. Pym poziva se na U. Weinreicha koji uspoređuje jezičnu lojalnost s nacionalizmom, on kaže da je jezična lojalnost nacionalizam u jeziku, odnosno jezična je lojalnost jeziku ono što je nacionalizam nacionalnosti. Ona ne postoji sama za sebe nego je u službi nečega.

A. Pym poziva se dalje na knjigu Joshue Fishmana o jezičnoj lojalnosti u SAD-u gdje je jezična lojalnost shvaćena kao jedan od načina opstanka manjinskog jezika u odnosu na dominantni engleski jezik. J. Fishman govori o jezičnoj lojalnosti kao pozitivnoj pojavi na primjeru jidiša, ona ga održava pod pritiskom dominantnog jezika. J. Fishman drži da jedna grupa nije inferiorna u odnosu na drugu, već da se to tako prezentira u medijima pa A. Pym to povezuje s katalonskim i valencijskim slučajem u kojem katalonska televizija nastoji u tom pogledu nadjačati valencijsku stranu. Tako se, dakle, neki jezik izdvaja od drugog jezika koji se shvaća kao drugi jezik, kao posebna vrsta koja bi, smatra se, trebala biti dominantna ili jednaka, ali nije. Posljedica je aktivna afirmacija njihovih jezičnih razlika.

A. Pym spominje i članak Johna Gumperza iz 1968. godine u kojem je pažnja usmjerena na niz situacija u kojima se jezična lojalnost u ovom smislu pojavljuje, pojavljivala se i pojavljuje se i danas. Na znanstvenoj razini južnoazijski hindski i urdski jezik u širokom su pogledu isti jezici na sintaktičkoj razini. Prema tome, kaže A. Pym, i katalonski i španjolski jezik dijele velik dio sintakse pa je teško znanstveno utvrditi kada se može reći da su dva jezika zapravo jedan jezik. Naime, govornici identificiraju vlastiti jezik kao hindski ili urdski utvrđujući razlike na sociološkoj i institucionalnoj razini te usvajajući različita pisma. Pišu se različito, izgovaraju se različito pa zato i jesu različiti iako su im sintakse usporedive. Tako A. Pym navodi hrvatski i srpski jezik kao sličan primjer i koji bi s obzirom na sličnosti znanstveno mogli biti isti jezik, ali to nisu jer su identificirani kao različiti i imaju različita pisma. Kao drugi primjer A. Pym navodi sela duž granice između Nizozemske i Njemačke gdje jedan dio govornika tvrdi da govori nizozemski, a drugi njemački jezik. Oni mogu međusobno razgovarati i razumjeti se savršeno dobro, kaže A.

¹¹ *Languages in contact: findings and problems.*

Pym, jer govore varijetetima koji su na granici kontinuum. Postoje i kontrarni slučajevi jezične lojalnosti kada govornici dvaju varijeteta kažu da govore isti jezik, npr. govornici mandarinskog i kantonskog kažu da govore kineski jezik jer oni žele biti odani istom, žele biti isti iako postoje nedvojbene poteškoće u međusobnoj komunikaciji. Prema tome, zaključuje, A. Pym, jezična lojalnost može biti afirmacija različitosti, ali i sličnosti iako one nisu znanstveno dokazane, upravo zbog spominjanog *samoizvješća* koje se odnosi na stav samih govornika. Tako svoje izlaganje Anthony Pym završava pozivanjem na valencijskog lingvistu Rafaela Luisa Ninyolesa koji kaže da postoje razlike u moći stoga i odanost manjini, no kada diferencijalna moć nestane, s njom će nestati i jezična lojalnost.

Dakle, Anthony Pym govori o jezičnoj lojalnosti u kontekstu srodnih jezika koji su zbog specifičnih jezičnih, a i drugih, elemenata identificirani kao različiti. S obzirom na navedene primjere valencijskog i katalonskog jezika pa i hrvatskog i srpskog jezika, moglo bi se reći da A. Pym govori o jezičnoj lojalnosti na razini točke spajanja odnosno razdvajanja dvaju jezika, dakle, on govori o jezičnoj lojalnosti zajedničkom jeziku (*prajeziku*) čiji su oni jezici potomci. A. Pym zapravo smješta jezičnu lojalnost u kontekst vrlo osjetljive i neprecizno, odnosno zbog neusuglašenosti lingvističke nepotpuno definirane lingvističke domene. Naime, riječ je o tome da u lingvistici postoje različite predodžbe o tome kada su dva idioma različiti jezici, a kada su oni zapravo dva dijalekta istoga jezika usp. (Matasović 2001: 15). A. Pym i U. Weinreich pridaju pažnju psihološkoj komponenti. Tako A. Pym spominje posebnu vrstu podataka koje naziva *samoizvješćem*. Ono podrazumijeva odnos pojedinca prema jeziku koji je individualan, ali je uvelike oblikovan utjecajem zajednice kojoj pojedinac pripada. U. Weinreich govori o jezičnoj lojalnosti definirajući je kao skup ponašajnih normi, kao stanje uma. To znači da unutarne stanje pojedinca potaknuto elementima (među njima je i materinski jezik) neophodnima za život, a koje pojedincu osigurava zajednica u kojoj živi, dolazi do emocionalne razine nužne za razvoj određenih ponašajnih normi. Dakle, emocije i fenomen jezične lojalnosti u uzajamnom su odnosu. Ideja odanosti materinskom jeziku proizlazi iz čovjekove potrebe za očuvanjem dijela vlastitog identiteta kojim se može najbolje izraziti, riječ je o sustavu znakova u kojem se pojedinac osjeća sigurnim u vlastito izražavanje. Sigurnost u vlastito izražavanje zasigurno je na najvišem stupnju ako je ono na materinskom jeziku. Biti siguran i osjećati se tako u nekom jeziku važna je komponenta čovjekova identiteta, a materinski jezik to zasigurno može pružiti čovjeku. U čovjekovoj je prirodi emocionalna povezanost s materinskim jezikom, a

do koje će se mjere razviti i održati takav odnos pojedinca prema jeziku, ovisi o njemu samom i okolini u kojoj živi. Kao što je već rečeno, jezična se lojalnost ponajprije odnosi na jezike u kontaktu, a to znači da u jednoj državi zbog specifičnih okolnosti određene skupine govornika koriste još barem jedan jezik koji nije nacionalni jezik države u kojoj žive. U takvim okolnostima, manjinske jezične zajednice nastoje njegovati vlastiti jezik, a odnos prema njemu i intenzitet zanimanja za njega često su potaknuti negativnim pristupom dominantne većine. Taj negativni pristup može iznjedruti, kako U. Weinreich kaže, frustrirajuće reakcije manjine koje onda jezičnu lojalnost dovode do visokog stupnja ili pak sasvim suprotno vode do povlačenja i potiskivanja tog dijela vlastitog identiteta. To naravno ovisi o temperamentu samih govornika manjinskog jezika.

Mnoge vlade smatraju jezik fokusom nezadovoljstva manjinskih zajednica koje žele veća prava koja mogu dosegnuti i ekstremne razmjere. Kada vlade manjinski jezik ne smatraju prijateljskim, tada jezične manjine mogu dobrovoljno podržati ili ih pak jednostavno ignorirati. Kada pojedine nacionalne države smatraju manjinske jezike potencijalno subverzivnima, može se dogoditi da ne uvide kako će manjinske jezične zajednice koje su prepoznate kao takve teže postati nezadovoljne. Takvi strahovi te države mogu često biti osuđivani jer jezična lojalnost može biti snažno oružje koje može postići i političku prednost. U mnogim slučajevima potisnuti manjinski jezik ujedno je i jezik moguće antagonističke susjedne države pa je prisutan strah da jezična lojalnost može biti jača od nacionalne lojalnosti. Nepoželjni manjinski jezici mogu postati katalizatorima nezadovoljstva jer manjinske grupe imaju dodatni razlog za nezadovoljstvo (usp. Trudgill 2000: 129).

4. O hrvatskoj nacionalnoj manjini u Mađarskoj

U ovom će se dijelu rada radi preciznije kontekstualizacije istraživanja pažnja najprije ukratko usmjeriti na hrvatsku nacionalnu manjinu u Mađarskoj. Nakon toga slijedi opis ankete.

Prodorom Osmanlija u prvoj polovici 15. stoljeća započeo je nastanak velike hrvatske dijaspore koji je trajao do kraja 18. stoljeća. Doseljavanje Hrvata u mađarske krajeve bilo je disperzivna karaktera što je otežavalo integraciju doseljenika u jedinstvenu cjelinu pod hrvatskim nacionalnim imenom. Uglavnom je bila riječ o seoskom stanovništvu

izoliranom od kulturnih zbivanja svojeg doba. Jedina veza sa starim krajem, jezikom i tradicijom bilo je svećenstvo, uglavnom franjevci. Oni su bili zaslužni i za obrazovanje koje je sporo napredovalo zbog mađarskog nacionalizma i hegemonije. Razvojem gospodarstva postupno se razvija i bogatiji sloj seljaka unutar kojeg se rađaju početci sloja koji će pokrenuti narodni preporod.

S obzirom na to da se ovo istraživanje temeljilo na pripadnicima hrvatske nacionalne manjine u Pečuhu, zanimljivo bi bilo spomenuti da je prva hrvatska škola u Pečuhu osnovana 1722. godine, a riječ je dakako bila o najnižem tipu pučke škole, tzv. trivijalnoj školi. Pritisak vlasti očitovao se u sužavanju mogućnosti učenja i upotrebe materinskog jezika i to planskim naseljavanjem drugih naroda u hrvatske sredine. Iako je potkraj 18. stoljeća u Ugarskoj samo 29% Mađara, oni su imali položaj vladajuće nacije zahvaljujući feudalnoj privilegiranosti. Ni s početkom 20. stoljeća okolnosti za Hrvate u Mađarskoj ne postaju ništa bolje, a tako će i biti do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Tada hrvatske etničke skupine s područja Monarhije postaju dijelom više država: zapadnougarski Hrvati podijelili su se između Austrije, Mađarske i ondašnje Čehoslovačke, dok su Šokci, Bunjevci, Bošnjaci i drugi podijeljeni između Mađarske, Rumunjske i tadašnje Jugoslavije. Pritisak na nacionalne manjine bio je očit i u popisima stanovništva. Tako je prema nekim podacima u Mađarskoj 1910. godine živjelo 285 000 Hrvata, međutim, zbog zemljopisno-političkih okolnosti taj je podatak neprecizan pa je o broju hrvatskog stanovništva u Mađarskoj u to vrijeme teško govoriti. Daljnje za Hrvate nepovoljne okolnosti utjecale su na smanjenje njihova broja pa je tako po nekim izvorima u Mađarskoj ostalo 180 000 Hrvata, dok je po službenoj nevjerodostojnoj¹² mađarskoj statistici iz 1921. godine riječ o tek 60 000 Hrvata. Prema popisu stanovništva iz 1949. godine u Mađarskoj živi svega 10 000 Hrvata. Međutim, zbog straha od prisilnog iseljavanja i konfiskacije imovine, što se dogodilo njemačkom stanovništvu, mnogi su se Hrvati bojali izjasniti na nacionalnoj razini. Ono po čemu se mogao utvrditi broj Hrvata jest poznavanje jezika, a taj je broj bio mnogostruko veći. Tako je 1960. godine zabilježen puno veći broj Hrvata, oko 85 000. Dvadeset godina poslije broj Hrvata u Mađarskoj kreće se između 27 000 i 90 000. Razlozi takve pomutnje u broju stanovnika jesu neprecizna definicija pojma nacionalnosti, način prikupljanja podataka i

¹² Hrvati su popisivani kao Hrvati, ali i kao Dalmatinci, Belohrvati, Bunjevci, Bošnjaci, Šokci ili pak kao *nemađari* (usp. Grbić 1994: 53).

nedosljedna upotreba pojmova. Prema procjenama stručnjaka u posljednjem desetljeću 20. stoljeća može se govoriti o 90 000 Hrvata na području Mađarske (usp. Grbić 1994: 50-54).

Pravni položaj manjina u Mađarskoj, među njima i hrvatske nacionalne manjine, prošao je dug i trnovit put do uspostavljanja njihovih osnovnih prava. Nakon Prvog svjetskog rata i raspada mnogonacionalnih monarhija, u novim državnim tvorevinama zatekle su se brojne nacije čija je sudbina ovisila o vladajućoj. Tako su se Hrvati stoljećima morali nositi s mađarskim represivnim karakterom. Zaštita manjina nakon Prvog svjetskog rata u novonastalim državama bila je pod kontrolom Lige naroda. U Mirovnom ugovoru iz 1920. u članku o zaštiti manjina Mađarska se obvezala da će štiti manjine, njihovu slobodu bez obzira na jezik, nacionalnost i vjeru te im pružiti građanska i politička prava, prava na upotrebu materinskog jezika u određene svrhe kao i školovanje te tisk i javne istupe na materinskom jeziku. Međutim stvarnost je bila potpuno drukčija. S obzirom na to da su Mađari imali ekonomsku i političku moć, iako u relativnoj većini u odnosu na ostale narode, u javnoj svijesti postojala je predodžba o njihovoj povijesnoj i kulturnoj nadmoći koja im je davala pravo na hegemoniju. Dok J. Grbić navodi da nakon Drugog svjetskog rata počinje revitalizacija nacionalnih manjina u Mađarskoj, E. Barić navodi kako su se izoliranost i ponižavanje Hrvata s ciljem zatiranja svijesti o pripadnosti hrvatskom narodu nastavili i nakon Drugog svjetskog rata i za Rakošijeve diktature (usp. Barić 2006: 15). Represivna se politika odrazila i na hrvatski jezik koji je postupno i dosljedno potiskivan iz uporabe. Za zaštitu Hrvata u Mađarskoj značajna je Opća deklaracija o pravima čovjeka. Odmah nakon Drugog svjetskog rata počeli su se formirati savezi narodnosti pa je tako iz Antifašističke fronte Slavena u Mađarskoj nastao Demokratski savez Južnih Slavena. Usprkos nezadovoljstvu hrvatske nacionalne manjine zbog manjinske politike, neki su se elementi manjinskog života ipak promijenili nabolje: broj se djece u predškolskim i školskim ustanovama s dvojezičnim programom povećao, povećao se i broj klubova i udruga, dosljednije su se poštivali dvojezični natpisi pa je uspostavljen i bolji kontakt s matičnom domovinom. Međutim, Mađarsku su 1989. godine obilježile velike političke promjene – uvodi se višestranački pluralizam, demokratizacija društva, višestranački izbori. Demokratski savez Južnih Slavena u Mađarskoj raspada se 1990. godine pa nastaju Slovensko kulturno udruženje, Srpski demokratski savez i Savez Hrvata u Mađarskoj. Savez Hrvata u Mađarskoj inicirao je brojne aktivnosti. Pluralizam i proeuropska orijentacija u Mađarskoj donose novu manjinsku politiku koja unosi i novu terminologiju pa tako iz

upotrebe briše pojam narodnosti koji je dugo označavao status manjine. Umjesto pojma narodnosti uvedeni su termini narodna, etnička i jezična manjina. Manjinski okrugli stol za nacionalne i etničke manjine osnovan 1991. godine ponudio je nacrt zakona o manjinama koji se temelji na tome da svaka manjina treba dobiti karakteristična pojedinačna i kolektivna prava koja će umanjiti nepovoljne čimbenike koji proizlaze iz manjinskog položaja. Zakon je prihvaćen 1993. godine, a njime se priznaje pravo manjinskog identiteta, kolektivno pravo manjina i principi njihove samoupravne i kulturne autonomije. Hrvati su pak izrekli uopćeni stav po kojem spomenuti zakon odgovara više onima koji su ga donosili nego onima kojima je namijenjen (usp. Grbić 1994: 60-71).

Kada je riječ o jeziku Hrvata u Mađarskoj, prisutna su sva tri narječja. Hrvati se u Mađarskoj jezično dijele na gradišćanske Hrvate, na kajkavce i na štokavce. Gradišćanski Hrvati žive u istočnoj Austriji, u zapadnoj Mađarskoj i zapadnoj Slovačkoj, a jezično se dijele u pet skupina pa tako razlikujemo ikavsko-ekavske uglavnom čakavske govore, ikavske čakavske govore, štokavsko-čakavske govore, štokavsko-jekavske govore i kajkavske govore. Najbrojniji su štokavci koji se jezično i podrijetlom dijele na podravske Hrvate, Bunjevce, Šokce, Bošnjake, Dalmate, Race i Hrvate južno od Budimpešte. Što se tiče kajkavaca, razlikujemo prekomurske, podravske i gradišćansko-hrvatske kajkavce (usp. Samardžija 2006: 96-98). J. Grbić posebno govori o Gradišćanskim (Zapadno-ugarskim) Hrvatima, Pomurskim, Baranjskim i Bunjevačkim Hrvatima. Unutar Baranjskih Hrvata razlikujemo Šokce, Bošnjake i Podravske Hrvate. Postoje različite podjele pa uz spomenute skupine neki stručnjaci spominju još i Totske, Racke i Dalmatinske Hrvate.

Anketa o jezičnoj lojalnosti provedena je među Hrvatima u Pečuhu. U županijama Baranya i u manjoj mjeri Somogy Hrvati su prisutni dugi niz stoljeća. Baranju su u 15. i 16. stoljeću naselili uglavnom Hrvati iz Bosne koji su se koncentrirali u Pečuhu i okolici (usp. Grbić 1994: 54-58). Nakon političkih promjena devedesetih godina 20. stoljeća, Hrvati konačno počinju uživati svoja šira manjinska prava, a to se odnosi i na jezik. Uz vrtiće i osnovne škole, Hrvati u Mađarskoj imaju i dvije gimnazije u Budimpešti i Pečuhu te tri kroatističke katedre u Szombathelyju, Baji, Pečuhu i Budimpešti. Pečuh se ističe po dobroj organizaciji hrvatskog naroda koja se očituje u djelovanju Hrvatskog kluba „August Šenoa“, hrvatskog kazališta i Hrvatskog znanstvenog zavoda koji izdaje časopise *Hrvatski znanstveni zbornik* i *Pogledi* (usp. Samardžija 2006: 98).

5. Koncept ankete

Ovom su se anketom nastojali utvrditi stupanj i razlozi jezične lojalnosti kod pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Pečuhu.

Anketa se sastojala od devet pitanja, a svako od njih imalo je ponuđene odgovore kojima su ispitanici označavali vlastite stavove spram tražene kategorije. Osim zadanih pitanja, ispitanici su prethodno morali ispuniti podatke o spolu, dobi i zanimanju. Prva dva pitanja odnosila su se na važnost hrvatskoga jezika kod ispitanika. U prvom pitanju ispitanici su mogli izraziti vlastiti opći stav o važnosti hrvatskog jezika, odnosno reći je li im hrvatski jezik važan ili nije. Ako su u prethodnom pitanju ispitanici odgovorili da im je hrvatski jezik važan, u drugom su pitanju mogli preciznije odrediti stupanj važnosti hrvatskog jezika, odnosno odrediti je li im hrvatski jezik važan, vrlo važan ili im pak nije posebno važan. Treće pitanje ticalo se razloga odanosti hrvatskom jeziku, a ispitanici su osim ponuđenih kategorija (nacionalna pripadnost, odgoj, građanska dužnost, individualni izbor, školska obaveza) mogli navesti i vlastiti odgovor. U ovom je pitanju bilo moguće izabrati više odgovora s obzirom na to da više čimbenika utječe na pojavu jezične lojalnosti. Četvrto se pitanje odnosilo na očekivanja ispitanika od temeljito naučena hrvatskog jezika. Ovdje su ispitanici mogli birati između statusa u struci, društvenog prestiža i nikakve koristi, ali su mogli navesti i vlastiti odgovor. Petim se pitanjem trebao utvrditi odnos važnosti hrvatskog i mađarskog jezika, odnosno ispitanici su trebali odrediti je li im mađarski jezik važniji u odnosu na hrvatski jezik ili nije. U sljedećem su pitanju bile ponuđene kategorije kojim su ispitanici trebali utvrditi stupanj važnosti mađarskog jezika u odnosu na hrvatski jezik pa su tako mogli navesti da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog, da su jednako važna oba jezika, da im je mađarski jezik važniji ili da im je mnogo važniji od hrvatskog jezika. Sedmo je pitanje trebalo utvrditi govore li ispitanici hrvatski jezik svakodnevno, a ispitanici su mogli odgovoriti da svakodnevno govore hrvatski, povremeno ili da ga ne govore uopće. U osmom se pitanju nastojao utvrditi stupanj učestalosti upotrebe hrvatskog jezika kod ispitanika u krugu obitelji pa su ispitanici mogli utvrditi da nikad, rijetko, osrednje, često ili da samo govore hrvatski jezik u krugu svoje obitelji. U posljednjem su pitanju ispitanici trebali ocijeniti vlastito poznavanje hrvatskoga jezika, a mogli su navesti da ne govore hrvatski, da ga loše, dobro, vrlo dobro ili izvrsno govore.

U anketi je sudjelovalo 50 ispitanika muškog i ženskog spola u dobi od 14 do 59 godina. Anketa je provedena među učenicima i djelatnicima osnovne i srednje škole u Hrvatskom školskom centru Miroslav Krleža u Pečuhu te među studentima i profesorima na Katedri za hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Pečuhu. Riječ je o učenicima osmog razreda osnovne škole i maturantima gimnazije te o studentima prve i treće godine kroatistike. Među ispitanim su djelatnicima Hrvatskog školskog centra Miroslav Krleža nastavnici, pedagoški i administrativni djelatnici te osoblje Centra. Podatci su obrađivani s obzirom na dob pa su podijeljeni na četiri skupine: učenici osmog razreda osnovne škole, učenici četvrtog razreda gimnazije, studenti i prosvjetni djelatnici. Ovakav izbor ispitanika omogućio je da se dobije približna slika zanimanja pripadnika hrvatske nacionalne manjine za hrvatski jezik, trenutnoga ali i potencijalnoga budućega načina na koji se hrvatski jezik njeguje i održava u zajednici izvan Hrvatske kao što je ova u Pečuhu.

6. Analiza ankete

* S obzirom na to da su ispitanici mogli zaokružiti više ponuđenih odgovora i da bi se dobila stvarna slika o stavovima ispitanika, postotci se ne podudaraju u ukupnosti jer su izračunati tako da se svaki ponuđeni odgovor u pitanjima s mogućnosti izbora više ponuđenih odgovora, kao što su treće i četvrto pitanje, vrednovao zasebno, tj. kriterij nije bio broj danih odgovora nego broj ispitanika.

Dob: 14 (osmi razred osnovne škole)

Spol: muški

5 ispitanika

Tablica 1.1.

1.	a) 5	b) /				
2.	a) /	b) 4	c) 1			
3.	a) /	b) 2	c) 1	d) /	e) 3	f) 1
4.	a) /	b) 3	c) 3	d) /		
5.	a) 3	b) 2				
6.	a) /	b) 2	c) 3	d) /		
7.	a) 5	b) /	c) /			
8.	a) /	b) /	c) /	d) 3	e) 2	
9.	a) /	b) /	c) /	d) 3	e) 2	

1. Na pitanje o važnosti hrvatskog jezika 100% ispitanika muškog spola u dobi od 14 godina odgovorilo je da im je hrvatski jezik važan.
2. U preciznijem pitanju o važnosti hrvatskog jezika 80% ispitanika smatra hrvatski jezik važnim, a 20% vrlo važnim.
3. U pitanju o razlozima odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nijedan ispitanik nije naveo nacionalnu pripadnost
 - b) od 100% ispitanika odgoj je naveo njih 40%

- c) od 100% ispitanika građansku dužnost navelo je njih 40%
 - d) nijedan ispitanik nije naveo individualni izbor
 - e) od 100% ispitanika školsku obavezu navelo je 60% ispitanika
 - f) 20% ispitanika navelo je vlastiti odgovor izvan ponuđenih kategorija (naveli su da im se sviđa hrvatski jezik)
4. U ovom pitanju ispitanici su trebali odrediti kakvu korist očekuju od temeljito naučena jezika. Ispitanici su ovdje imali mogućnost izbora više ponuđenih odgovora.*
- a) nijedan ispitanik nije naveo da ne očekuje korist
 - b) od 100% ispitanika njih 60% očekuje status u struci
 - c) od 100% ispitanika njih 60% očekuje društveni prestiž
5. U pitanju o odnosu važnosti mađarskog i hrvatskog jezika 60% ispitanika navelo je da je mađarski jezik važniji od hrvatskog, a za 40% nije važniji.
6. U preciznijem pitanju o odnosu važnosti hrvatskog i mađarskog jezika bile su ponuđene četiri kategorije. Hrvatski i mađarski jezik jednako su važni za 40% ispitanika, 60% ispitanika navelo je da im je mađarski važniji, a nitko nije naveo da mađarski nije važniji od hrvatskog niti da je mnogo važniji od hrvatskog jezika.
7. Na pitanje o čestoti upotrebe hrvatskog jezika 100% ispitanika odgovorilo je da ga govori svakodnevno.
8. Na pitanje o čestoti upotrebe hrvatskog jezika u krugu obitelji 60% ispitanika odgovorilo je da ga često govori, a 40% ispitanika navelo je da govori samo hrvatski jezik u krugu svoje obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika vrlo dobrim smatra 60% ispitanika, a 40% ispitanika smatra ga izvrsnim.

Spol: ženski
Dob: 14
2 ispitanika

Tablica 1.2.

1.	a) 2	b) /				
2.	a) 1	b) 1	c) /			
3.	a) 1	b) /	c) /	d) /	e) /	f) 1
4.	a) 1	b) 1	c) /	d) /		
5.	a) 1	b) 1				
6.	a) /	b) 2	c) /	d) /		
7.	a) 1	b) 1	c) /			
8.	a) /	b) 1	c) /	d) 1	e) /	
9.	a) /	b) /	c) 1	d) /	e) 1	

1. Na pitanje o važnosti hrvatskog jezika 100% ispitanika ženskog spola u dobi od 14 godina smatra hrvatski jezik važnim.
2. U preciznijem pitanju o važnosti hrvatskog jezika 50% ispitanika navelo je da im hrvatski jezik nije posebno važan dok je drugih 50% ispitanika navelo da je važan. Nijedan ispitanik nije naveo da mu je hrvatski jezik vrlo važan.
3. U pitanju o razlozima odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su imali mogućnost izbora više ponuđenih odgovora.*
 - a) od 100% ispitanika nacionalnu pripadnost navelo je njih 50%
 - b) nijedan ispitanik nije naveo odgoj
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost
 - d) nijedan ispitanik nije naveo individualni izbor
 - e) nijedan ispitanik nije naveo školsku obavezu
 - f) od 100% ispitanika njih 50% navelo je odgovor izvan ponuđenih kategorija (izrazili su simpatiju prema hrvatskom jeziku zbog podrijetla jednog roditelja pa

bi se ovi ispitanici mogli pribrojiti ispitanicima koji su naveli nacionalnu pripadnost)

4. U pitanju o koristi koju očekuju od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici su imali mogućnost izbora više ponuđenih odgovora.*
 - a) od 100% ispitanika njih 50% ne očekuje nikakvu korist
 - b) od 100% ispitanika njih 50% očekuje status u struci
 - c) nijedan ispitanik ne očekuje društveni prestiž
5. Na pitanje o odnosu važnosti hrvatskog i mađarskog jezika 100% ispitanika navelo je da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog.
6. Na preciznije pitanje o važnosti hrvatskog jezika 100% ispitanika navelo je da su im hrvatski i mađarski jezik jednako važni.
7. Na pitanje o mjeri upotrebe hrvatskog jezika 50% ispitanika odgovorilo je da hrvatski jezik govori svakodnevno, dok ga 50% govori povremeno.
8. Na pitanje o čestoci upotrebe hrvatskog jezika u krugu obitelji 50% ispitanika odgovorilo je da ga rijetko govori, a 50% ispitanika često.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim smatra 50% ispitanika, a drugih 50% smatra ga izvrsnim.

Dob: 14
Ispitanici: 7

Tablica 1.3.

1.	a) 7	b) /				
2.	a) 1	b) 5	c) 1			
3.	a) 1	b) 2	c) 1	d) /	e) 3	f) 2
4.	a) 1	b) 4	c) 3	d) /		
5.	a) 4	b) 3				
6.	a) /	b) 4	c) 3	d) /		
7.	a) 6	b) 1	c) /			

8.	a) /	b) 1	c) /	d) 4	e) 2	
9.	a) /	b) /	c) 1	d) 3	e) 3	

U ovoj tablici prikazani su rezultati ankete svih ispitanika u dobi od 14 godina bez obzira na spol.

1. Hrvatski jezik smatra važnim 100% ispitanika.
2. Hrvatski jezik nije posebno važan za 14% ispitanika, 72% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik važan, a 14 % ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razloge odanosti jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 14% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 28% ispitanika
 - c) građansku dužnost navelo je 14% ispitanika
 - d) nijedan ispitanik nije naveo individualni izbor
 - e) školsku obavezu navelo je 42% ispitanika
 - f) odgovor izvan ponuđenih kategorija navelo je 28% ispitanika (od toga 14% navodi simpatije prema hrvatskom jeziku što možemo pripisati kategoriji individualnog izbora, a drugih 14% navodi simpatije zbog hrvatskog podrijetla jednog roditelja što možemo pripisati kategoriji nacionalne pripadnosti)
4. U pitanju o očekivanjima od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici su imali mogućnost izbora više ponuđenih kategorija.*
 - a) nikakvu korist ne očekuje 14 % ispitanika
 - b) status u struci očekuje 56% ispitanika
 - c) društveni prestiž očekuje 42% ispitanika
5. Mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika za 57% ispitanika, a za 43% ispitanika mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika.

6. U pitanju o preciznijem određivanju odnosa hrvatskog i mađarskog jezika 57% ispitanika navelo je da su im mađarski i hrvatski jednako važni, a 43% njih navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika.
7. Hrvatski jezik svakodnevno govori 86% ispitanika, a njih 14% navelo je da hrvatski govori povremeno.
8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji rijetko govori 14% ispitanika, 57% ispitanika govori ga često, a 29% govori samo hrvatski u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim smatra 14% ispitanika, 43% smatra da vrlo dobro govori hrvatski, a 43% smatra da ga govori izvrsno.

Dob: 17 - 19 (maturanti gimnazije)

Spol: muški

9 ispitanika

Tablica 2.1.

1.	a) 9	b) /				
2.	a) /	b) 5	c) 4			
3.	a) 5	b) 1	c) /	d) 1	e) 4	f) /
4.	a) 2	b) /	c) 7	d) /		
5.	a) 5	b) 4				
6.	a) 2	b) 6	c) /	d) 1		
7.	a) 8	b) 1	c) /			
8.	a) 1	b) 2	c) /	d) 5	e) 1	
9.	a) /	a) /	c) 3	d) 2	e) 4	

1. Hrvatski jezik važnim smatra 100% ispitanika muškog spola u dobi od 17 do 19 godina.
2. U preciznijem pitanju o važnosti hrvatskog jezika 55 % ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik važan, a 45% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik vrlo važan. Nitko nije naveo da mu hrvatski jezik nije posebno važan.

3. Ispitanici su kao razlog odanosti hrvatskom jeziku mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
- a) nacionalnu pripadnost navelo je 55% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 11% ispitanika
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost
 - d) individualni izbor navelo je 11%
 - e) školsku obavezu navelo je 45% ispitanika
4. U pitanju o očekivanjima od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
- a) nikakvu korist ne očekuje 22% ispitanika
 - b) društveni prestiž očekuje 78% ispitanika
5. Na pitanje o odnosu važnosti hrvatskog i mađarskog jezika 55% ispitanika navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog, a 45% navelo je da im nije važniji.
6. U preciznijem pitanju o odnosu važnosti hrvatskog i mađarskog jezika 22% ispitanika navelo je da im mađarski nije važniji od hrvatskog, 67% ispitanika navelo je da im je jednako važan, a 11% navodi da im je mađarski jezik mnogo važniji od hrvatskog.
7. Na pitanje o čestoti uporabe hrvatskog jezika 89% ispitanika odgovorilo je da govori hrvatski svakodnevno, a 11% ispitanika govori ga povremeno.
8. Na pitanje o čestoti uporabe u krugu obitelji 11% ispitanika navelo je da nikad ne govori hrvatski jezik u svojoj obitelji, 22% rijetko, 56% govori ga često, a 11% govori samo hrvatski u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim smatra 33% ispitanika, 22% smatra da ga govori vrlo dobro, a 45% smatra da ga govori izvrsno.

Spol: ženski
 Dob: 17, 18, 19
 8 ispitanika

Tablica 2.2.

1.	a) 7	b) 1				
2.	a) 1	b) 2	c) 5			
3.	a) 6	b) 2	c) 1	d) /	e) 2	f) /
4.	a) 3	b) 5	c) /	d) /		
5.	a) 4	b) 4				
6.	a) 2	b) 3	c) 3	d) /		
7.	a) 3	b) 4	c) 1			
8.	a) 1	b) 3	c) 1	d) 2	e) 1	
9.	a) /	b) 1	c) 5	d) 1	e) 1	

1. Hrvatski jezik važan je za 87,5% ispitanika ženskog spola u dobi od 17-19 godina, a 12,5% navelo je da im hrvatski jezik nije važan.
2. U preciznijem pitanju o važnosti hrvatskog jezika 12,5% ispitanika navodi da im hrvatski jezik nije posebno važan, 25% navodi da im je hrvatski jezik važan, a 62,5% navodi da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. U ovom su pitanju ispitanici mogli izabrati više ponuđenih kategorija kao razlog odanosti hrvatskom jeziku.*
 - a) nacionalnu pripadnost navodi 75% ispitanika
 - b) odgoj navodi 25%
 - c) građansku dužnost navodi 12,5%
 - d) nijedan ispitanik nije naveo individualni izbor
 - e) školsku obavezu navodi 25% ispitanika

4. U vrednovanju očekivanja od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.
 - a) nikakvu korist ne očekuje 37,5% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 62,5%
5. Mađarski jezik važniji je od hrvatskog jezika za 50% ispitanika, a 50% navodi da im nije važniji.
6. U preciznijem pitanju o važnosti mađarskog i hrvatskog jezika 25% ispitanika navelo je da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskoga, 37,5% navelo je da su im oba jezika jednako važna, a 37,5% navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika.
7. Na pitanje o čestoti upotrebe hrvatskog jezika 37,5% ispitanika odgovorilo je da govori hrvatski jezik svakodnevno, 50% govori ga povremeno, a 12,5% ne govori hrvatski jezik svakodnevno.
8. Na pitanje o čestoti upotrebe hrvatskog jezika u krugu obitelji 12,5% ispitanika navelo je da nikad ne govori hrvatski jezik u svojoj obitelji, rijetko ga govori 37,5% ispitanika, 12,5% govori osrednje hrvatski u svojoj obitelji, 25% govori ga često, a 12,5% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika lošim smatra 12,5% ispitanika, 62,5% smatra ga dobrim, 12,5% smatra ga vrlo dobrim, a 12,5% ispitanika smatra svoje poznavanje hrvatskog jezika izvrsnim.

Dob: 17 - 19 (maturanti gimnazije)

Ispitanici 17

Tablica 2.3.

1.	a) 16	b) 1				
2.	a) 1	b) 7	c) 9			
3.	a) 11	b) 3	c) 1	d) 1	e) 6	f) /
4.	a) 5	b) 5	c) 7	d) /		
5.	a) 9	b) 8				
6.	a) 4	b) 9	c) 3	d) 1		
7.	a) 11	b) 5	c) 1			
8.	a) 2	b) 5	c) 1	d) 7	e) 2	
9.	a) /	b) 1	c) 8	d) 3	e) 5	

U ovoj tablici prikazani su odgovori ispitanika muškog i ženskog spola u dobi od 17 do 19 godina.

1. Hrvatski jezik važnim smatra 94% ispitanika, a 6% ispitanika navelo je suprotno.
2. U preciznijem pitanju u kojem se kategorizira važnost hrvatskog jezika 6% ispitanika navodi da im hrvatski jezik nije posebno važan, 41% navelo je da im je hrvatski jezik važan, a 53% navelo je da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Ispitanici su mogli navesti više ponuđenih kategorija kao razlog odanosti hrvatskom jeziku.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 65% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 18% ispitanika
 - c) 6% navelo je građansku dužnost
 - d) 6% navelo je individualni izbor
 - e) 35% ispitanika navelo je školsku obavezu
4. Na pitanje o očekivanjima od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nikakvu korist ne očekuje 29,4% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 29,4% ispitanika
 - c) društveni prestiž očekuje 41,2% ispitanika

5. Mađarski jezik važniji je od hrvatskog jezika za 53% ispitanika, a 47% kaže da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog.
6. Od 47% ispitanika koji su u prethodnom pitanju naveli da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika, 24% njih ostalo je pri toj tvrdnji i u ovom pitanju koje je tražilo preciznije određenje važnosti mađarskog jezika u odnosu na hrvatski. Preostala 23% ispitanika od njih 47% koji su naveli u prethodnom pitanju da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog, navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski. Tim ispitanicima pridružio se i određen broj onih koji su u prethodnom pitanju naveli da im je mađarski jezik važniji pa ukupan broj ispitanika koji su u 6. pitanju naveli da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski iznosi 53%. Da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog navodi 18% ispitanika, a 6% navelo je da im je mađarski jezik mnogo važniji od hrvatskog jezika.
7. Na pitanje o čestoći upotrebe hrvatskog jezika 65% ispitanika odgovorilo je da govori hrvatski jezik svakodnevno, 29% navelo je da ga govori povremeno, a 6% navelo je da ne govori hrvatski svakodnevno.
8. U pitanju o čestoći upotrebe hrvatskog jezika u krugu obitelji 12% ispitanika navelo je da nikad ne govori hrvatski jezik u svojoj obitelji, 29% navelo je da ga rijetko govori, 6% kaže da ga govori osrednje u svojoj obitelji, 41% navelo je da ga govori često, a 12% govori samo hrvatski u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika lošim smatra 6% ispitanika, 47% ispitanika smatra ga dobrim, 18% ocijenilo je ga je vrlo dobrim, a 29% smatra svoje poznavanje hrvatskog jezika izvrsnim.

Dob: 18 - 24 godine (studenti)

Spol: muški

3 ispitanika

Tablica 3.1.

1.	a) 3	b) /				
2.	a) /	b) 2	c) 1			
3.	a) 2	b) 2	c) /	d) 1	e) /	f) /
4.	a) /	b) 3	c) /	d) /		
5.	a) /	b) 3				
6.	a) 2	b) 1	c) /	d) /		
7.	a) 2	b) 1	c) /			
8.	a) /	b) 1	c) /	d) /	e) 2	
9.	a) /	b) /	c) 2	d) /	e) 1	

1. Svi ispitani studenti, dakle 100% ispitanika muškog spola u dobi od 18 do 24 godine navelo je da im je hrvatski jezik važan.
2. U preciznijem pitanju o važnosti hrvatskog jezika 67% ispitanika ostalo je pri tvrdnji danoj u prethodnom pitanju, a 33% navelo je da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. U ovom su pitanju ispitanici kao razlog odanosti hrvatskom jeziku mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 67% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 67% ispitanika
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost
 - d) 33% navelo je individualni izbor
 - e) nijedan ispitanik nije naveo individualni izbor
4. Svi ispitanici očekuju isto od temeljito naučena hrvatskog jezika – 100% ispitanika očekuje status u struci.
5. Svi ispitanici, dakle 100% ispitanika navodi da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog.
6. Pri toj tvrdnji iz prethodnog pitanja u ovom pitanju o važnosti mađarskog jezika u odnosu na hrvatski ostaje 67% ispitanika, a 33% navodi da su im oba jezika jednako važna.
7. Hrvatski svakodnevno govori 67% ispitanika, a 33% govori ga povremeno.

8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji rijetko govori 33% ispitanika, a 67% govori samo hrvatski.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim ocjenjuje 67% ispitanika, a 33% izvrsnim.

Dob: 18 – 24 (studenti)

Spol: ženski

8 ispitanika

Tablica 3.2.

1.	a) 8	b) /				
2.	a) /	b) 4	c) 4			
3.	a) 7	b) 5	c) /	d) 1	e) 3	f) /
4.	a) /	b) 6	c) 3	d) /		
5.	a) 2	b) 6				
6.	a) 4	b) 3	c) 1	d) /		
7.	a) 6	b) 2	c) /			
8.	a) /	b) 1	c) 2	d) 4	e) 1	
9.	a) /	b) /	c) 5	d) 3	e) /	

1. Sve ispitane studentice, dakle 100% ispitanika u dobi od 18 do 24 godine ženskog spola navelo je da im je hrvatski jezik važan.
2. U ovom preciznijem pitanju 50% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik važan, a drugih 50% navodi da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 87,5% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 62,5%
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost

- d) individualni izbor navelo je 12,5%
 - e) školsku obavezu navelo je 37,5% ispitanika
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora.* Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:
- a) nijedan ispitanik nije naveo da ne očekuje nikakvu korist
 - b) status u struci očekuje 75% ispitanika
 - c) društveni prestiž očekuje 37,5% ispitanika
5. Mađarski je jezik važniji od hrvatskog za 25% ispitanika, a 75% navelo je da im nije važniji.
6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 50% ispitanika, 37,5% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski, a 12,5% navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika.
7. Hrvatski svakodnevno govori 75% ispitanika, a 25% govori ga povremeno.
8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji rijetko govori 12,5% ispitanika, 25% govori ga osrednje, 50% govori ga često, a 12,5% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim je ocijenilo 62,5% ispitanika, a 37,5% ocijenilo ga je vrlo dobrim.

Dob: 18-24 (studenti)

11 ispitanika

Tablica 3.3.

1.	a) 11	b) /				
2.	a) /	b) 6	c) 5			
3.	a) 9	b) 7	c) /	d) 2	e) 3	f) /
4.	a) /	b) 9	c) 3	d) /		
5.	a) 2	b) 9				
6.	a) 6	b) 4	c) 1	d) /		
7.	a) 8	b) 3	c) /			
8.	a) /	b) 2	c) 2	d) 4	e) 3	
9.	a) /	b) /	c) 7	d) 3	e) 1	

Tablica 3.3. prikazuje rezultate ispitivanja svih studenata u dobi od 18 do 24 godine.

1. Hrvatski jezik važnim smatra 100% ispitanih studenata.
2. U ovom preciznijem pitanju 55% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik važan, a drugih 45% navodi da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 82% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 64%
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost
 - d) individualni izbor navelo je 18%
 - e) školsku obavezu navelo je 27% ispitanika
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora.* Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:
 - a) nijedan ispitanik nije naveo da ne očekuje nikakvu korist
 - b) status u struci očekuje 82% ispitanika
 - c) društveni prestiž očekuje 28% ispitanika

5. Mađarski je jezik važniji od hrvatskog za 18% ispitanika, a 82% navelo je da im nije važniji.
6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 55% ispitanika, 36% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski, a 9% navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika.
7. Hrvatski svakodnevno govori 73% ispitanika, a 27% govori ga povremeno.
8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji rijetko govori 18% ispitanika, 18% govori ga osrednje, 36% govori ga često, a 27% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim je ocijenilo 64% ispitanika, 27% ocijenilo ga je vrlo dobrim, a izvrsnim ga je ocijenilo 9% ispitanika.

Dob: 33 – 59

Spol: muški

3 ispitanika

Tablica 4.1.

1.	a) 3	b) /				
2.	a) /	b) /	c) 3			
3.	a) 3	b) 2	c) /	d) 1	e) /	f) 1
4.	a) 2	b) 1	c) /	d) 1		
5.	a) /	b) 3				
6.	a) 1	b) 2	c) /	d) /		
7.	a) 3	b) /	c) /			
8.	a) /	b) /	c) /	d) 2	e) 1	
9.	a) /	b) /	c) /	d) 1	e) 2	

1. Hrvatski jezik važnim smatra 100% ispitanika muškog spola u dobi od 33 do 59 godina.

2. U ovom preciznijem pitanju 100% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 100% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 67%
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost
 - d) individualni izbor navelo je 33%
 - e) nijedan ispitanik nije naveo školsku obavezu
 - f) 33% ispitanika navelo je odgovor izvan ponuđenih kategorija (biti odan jeziku je poziv)
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora.* Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:
 - a) nikakvu korist ne očekuje 67% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 33% ispitanika
 - c) društveni prestiž nije naveo nijedan ispitanik
 - d) 33% ispitanika navelo je odgovor izvan ponuđenih kategorija (upoznavanje kulture na temelju poznavanja hrvatskog jezika)
5. Svi ispitanici, dakle 100% ispitanika navelo je da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika.
6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 33% ispitanika, 67% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski jezik.
7. Hrvatski svakodnevno govori 100% ispitanika
8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji često govori 67% ispitanika, a 33% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.

9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika vrlo dobrim ocijenilo je 33% ispitanika, a 67% ocijenilo ga je izvrsnim.

Dob: 33 – 59
Spol: ženski
Ispitanici: 12

Tablica 4.2.

1.	a) 12	b) /				
2.	a) /	b) 6	c) 6			
3.	a) 10	b) 9	c) /	d) 2	e) 2	f) /
4.	a) 4	b) 5	c) 1	d) 1		
5.	a) 1	b) 11				
6.	a) 3	b) 8	c) 1	d) /		
7.	a) 12	b) /	c) /			
8.	a) 2	b) 2	c) /	d) 4	e) 4	
9.	a) /	b) /	c) 5	d) 6	e) 1	

1. Hrvatski jezik važnim smatra 100% ispitanih ženskog spola u dobi od 33 do 59 godina.
2. U ovom preciznijem pitanju 50% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik važan, a drugih 50% navodi da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 83% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 75%
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost

- d) individualni izbor navelo je 17%
 - e) školsku obavezu navelo je 17% ispitanika
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih kategorija. Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:
- a) nikakvu korist ne očekuje 33% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 42% ispitanika
 - c) društveni prestiž očekuje 8% ispitanika
 - d) odgovor izvan ponuđenih kategorija navelo je 8% ispitanika (poznavanje jezika omogućuje komunikaciju)
5. Mađarski je jezik važniji od hrvatskog za 8% ispitanika, a 92% navelo je da im nije važniji.
6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 25% ispitanika, 67% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski, a 8% navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika.
7. Hrvatski jezik svakodnevno govori 100% ispitanika.
8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji nikad ne govori 17% ispitanika, 17% govori ga rijetko, 33% govori ga često, a 33% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim je ocijenilo 42% ispitanika, a 50% ocijenilo ga je vrlo dobrim, a izvrsnim ga je ocijenilo 8% ispitanika.

Dob: 33 - 59

15 ispitanika

Tablica 4.3.

1.	a) 15	b) /				
2.	a) /	b) 6	c) 9			
3.	a) 13	b) 11	c) /	d) 3	e) 2	f) 1
4.	a) 6	b) 6	c) 1	d) 2		
5.	a) 1	b) 14				
6.	a) 4	b) 10	c) 1	d) /		
7.	a) 15	b) /	c) /			
8.	a) 2	b) 2	c) /	d) 6	e) 5	
9.	a) /	b) /	c) 5	d) 7	e) 3	

Tablica 4.3 prikazuje ukupan rezultat dviju prethodnih tablica, 4.1 i 4.2.

1. Hrvatski jezik važnim smatra 100% ispitanika muškog i ženskog spola u dobi od 33 do 59 godina.
2. U ovom preciznijem pitanju 40% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik važan, a drugih 60% navodi da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 87% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 73%
 - c) nijedan ispitanik nije naveo građansku dužnost
 - d) individualni izbor navelo je 20%
 - e) školsku obavezu navelo je 13% ispitanika
 - f) odgovor izvan ponuđenih kategorija navelo je 7% ispitanika (vidjeti tablicu 4.1.)
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora.* Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:
 - a) nikakvu korist ne očekuje 40% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 40% ispitanika
 - c) društveni prestiž očekuje 7% ispitanika

- d) vlastite odgovore navelo je 13% ispitanika (vidjeti tablice 4.1 i 4.2.)
5. Mađarski je jezik važniji od hrvatskog za 7% ispitanika, a 93% navelo je da im nije važniji.
 6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 27% ispitanika, 66% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski, a 7% navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika.
 7. Hrvatski svakodnevno govori 100% ispitanika.
 8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji nikad ne govori 13,5% ispitanika, 13,5% govori ga rijetko, 40% govori ga često, a 33% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
 9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim je ocijenilo 33% ispitanika, a 47% ocijenilo ga je vrlo dobrim, a izvrsnim ga je ocijenilo 20% ispitanika.

Dob: 14 - 59

Spol: muški

20 ispitanika

Tablica 5.1.

1.	a) 20	b) /				
2.	a) /	b) 11	c) 9			
3.	a) 10	b) 7	c) 1	d) 3	e) 7	f) 2
4.	a) 4	b) 7	c) 10	d) 1		
5.	a) 8	b) 12				
6.	a) 5	b) 11	c) 3	d) 1		
7.	a) 18	b) 2	c) /			
8.	a) 1	b) 3	c) /	d) 10	e) 6	
9.	a) /	b) /	c) 5	d) 6	e) 9	

Tablica 5.1. prikazuje rezultate ankete svih muških ispitanika u dobi od 14 do 59 godina.

1. Hrvatski jezik važnim smatra 100% ispitanika muškog spola u dobi od 33 do 59 godina.

2. U ovom preciznijem pitanju 55% ispitanika navelo je da im je hrvatski jezik važan, a drugih 45% navodi da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 50% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 35% ispitanika
 - c) građansku dužnost navelo je 5% ispitanika
 - d) individualni izbor navelo je 15%
 - e) školsku obavezu navelo je 35% ispitanika
 - f) odgovor izvan ponuđenih kategorija navelo je 10% ispitanika (vidjeti tablice 1.1. i 4.1.)
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora.* Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:
 - a) nikakvu korist ne očekuje 20% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 35% ispitanika
 - c) društveni prestiž očekuje 50% ispitanika
 - d) vlastite odgovore navelo je 5% (vidjeti tablice 4.1)
5. Mađarski je jezik važniji od hrvatskog za 40% ispitanika, a 60% navelo je da im nije važniji.
6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 25% ispitanika, 55% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski, 15% navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog jezika, 5% ispitanika navelo je da im je mađarski mnogo važniji od hrvatskog.
7. Hrvatski svakodnevno govori 90% ispitanika, a 10% govori ga povremeno.

8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji nikad ne govori 5% ispitanika, 15% govori ga rijetko, 50% govori ga često, a 30% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika dobrim je ocijenilo 25% ispitanika, 30% ocijenilo ga je vrlo dobrim, a izvrsnim ga je ocijenilo 45% ispitanika.

Dob: 14 - 59

Spol: ženski

30 ispitanika

Tablica 5.2.

1.	a) 29	b) 1				
2.	a) 2	b) 13	c) 15			
3.	a) 24	b) 16	c) 1	d) 3	e) 7	f) 1
4.	a) 8	b) 17	c) 4	d) 1		
5.	a) 8	b) 22				
6.	a) 9	b) 16	c) 5	d) /		
7.	a) 22	b) 7	c) 1			
8.	a) 3	b) 7	c) 3	d) 11	e) 6	
9.	a) /	b) 1	c) 16	d) 10	e) 3	

1. Hrvatski jezik važnim smatra 97% ispitanika ženskog spola u dobi od 33 do 59 godina, a za 3% ispitanika hrvatski nije važan.
2. U ovom preciznijem pitanju 7% ispitanika navelo je da im hrvatski jezik nije posebno važan, 43% navelo je da im je važan, a 50% navelo je da im je vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 80% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 53%
 - c) građansku dužnost navelo je 3%

- d) individualni izbor navelo je 10%
 - e) školsku obavezu navelo je 23% ispitanika
 - f) vlastiti odgovor navelo je 3% ispitanika (vidjeti tablicu 1.2.)
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora.* Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:
- a) nikakvu korist ne očekuje 27% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 57% ispitanika
 - c) društveni prestiž navelo je 13% ispitanika
 - d) 3% ispitanika navelo je odgovor izvan ponuđenih kategorija (vidjeti tablicu 4.2.)
5. Mađarski jezik važniji je od hrvatskog jezika za 27% ispitanika, a 73% ispitanika navelo je da im nije važniji.
6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 30% ispitanika, 53% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski jezik, a 17% ispitanika navelo je da im je mađarski jezik važniji od hrvatskog.
7. Hrvatski svakodnevno govori 73% ispitanika, 23% ispitanika govori ga povremeno, 3% ispitanika ne govori ga svakodnevno.
8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji nikad ne govori 10% ispitanika, njih 23% govori ga rijetko, a 10% govori ga osrednje, 37% govori ga često, a 20% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika lošim je ocijenilo 3%, 53% ocijenilo ga je dobrim, vrlo dobrim je ocijenilo, 33% ispitanika vrlo dobrim, a 10% ocijenilo ga je izvrsnim.

Dob: 14 – 59

50 ispitanika

Tablica 5.3.

1.	a) 49	b) 1				
2.	a) 2	b) 24	c) 24			
3.	a) 34	b) 23	c) 2	d) 6	e) 14	f) 3
4.	a) 12	b) 24	c) 14	d) 2		
5.	a) 16	b) 34				
6.	a) 14	b) 27	c) 8	d) 1		
7.	a) 40	b) 9	c) 1			
8.	a) 4	b) 10	c) 3	d) 21	e) 12	
9.	a) /	b) 1	c) 21	d) 16	e) 12	

U tablici 5.3. prikazan je ukupan rezultat prethodnih tablica 5.1. i 5.2. Ispitano je ukupno 50 ispitanika muškog (20) i ženskog (30) spola u dobi od 14 do 59 godina.

1. Hrvatski jezik važnim smatra 98% ispitanika, a njih 2% navelo je da im nije važan.
2. U ovom preciznijem pitanju 4% ispitanika navelo je da im hrvatski jezik nije posebno važan, 48% navelo je da im je važan, 48% navelo je da im je hrvatski jezik vrlo važan.
3. Kao razlog odanosti hrvatskom jeziku ispitanici su mogli izabrati više ponuđenih odgovora.*
 - a) nacionalnu pripadnost navelo je 68% ispitanika
 - b) odgoj je navelo 46%
 - c) građansku dužnost navelo je 4% ispitanika
 - d) individualni izbor navelo je 12%
 - e) školsku obavezu navelo je 28% ispitanika
 - f) 6% ispitanika navelo je odgovor izvan ponuđenih kategorija (vidjeti tablice 5.1. i 5.2)
4. Ovdje su ispitanici mogli izabrati više ponuđenih odgovora.* Tako od temeljito naučena hrvatskog jezika ispitanici očekuju sljedeće:

- a) nikakvu korist ne očekuje 24% ispitanika
 - b) status u struci očekuje 48% ispitanika
 - c) društveni prestiž navelo je 28% ispitanika
 - d) 4% ispitanika navelo je odgovor izvan ponuđenih kategorija (vidjeti tablice 5.1. i 5.2)
5. Mađarski je jezik važniji od hrvatskog jezika za 32% ispitanika, a njih 68% navelo je da im nije važniji.
 6. Da im mađarski jezik nije važniji od hrvatskog jezika navelo je 28% ispitanika, 54% navelo je da im je mađarski jednako važan kao i hrvatski jezik, a 16% navelo je da im je mađarski jezik važniji.
 7. Hrvatski svakodnevno govori 80% ispitanika, 18% ispitanika govori ga povremeno, a 2% ne govori hrvatski jezik svakodnevno.
 8. Hrvatski jezik u svojoj obitelji nikad ne govori 8% ispitanika, 20% govori ga rijetko, 6% govori ga osrednje, 42% govori ga često, a 24% govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji.
 9. Svoje poznavanje hrvatskog jezika lošim smatra 2% ispitanika, dobrim ga smatra 42%, vrlo dobrim ga je ocijenilo 32% ispitanika, a 24% ocijenilo ga je izvrsnim.

S obzirom na bliskost zanimanja ovog rada i doktorske disertacije Jadranke Grbić iz 1992. godine, ponudit će se kratak osvrt na njezin rad. Glavna pretpostavka istraživanja Jadranke Grbić kod pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj bila je povezanost materinskog jezika i etničkog identiteta. Materinski je jezik važan za identitet neke osobe, no taj se identitet ne mora nužno promijeniti usvajanjem drugog jezika, odnosno jezika dominantne većine. Kad pojedinac usvoji većinski jezik, a svoj izgubi, ono što povezuje njegov materinski jezik i etnički identitet jest stav spram materinskog jezika i status koji materinski jezik ima u vrijednosnoj strukturi pojedinca.

U svojoj doktorskoj disertaciji na temelju empirijskog istraživanja kod pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj J. Grbić je, između ostaloga, utvrdila: podudarnost

jezične i etničke (samo)identifikacije, ranu i asimetričnu dvojezičnost u korist mađarskoga jezika, prevladavanje manifestativne funkcije jezika nad komunikativnom, pozitivne stavove prema materinskom jeziku, postojanje generacijskih obrazaca upotrebe jezika (stariji govornici češće i bolje govore hrvatski jezik od mladih koji ga sve slabije i rjeđe koriste). Također je utvrđeno i da je etnički identitet Hrvata u Mađarskoj od doseljenja pa do danas trajao kao hrvatski identitet bez obzira na brojne čimbenike kao što su višestoljetna odvojenost od matičnog naroda, kontinuirano egzistiranje uz dominantnu većinu, proces gubljenja elemenata vlastite kulture. Jedino su osjećaj pripadnosti i svijest o njoj konstantno ostajali. Osjećaj pripadnosti i svijest o njoj zadobili su sudbinski smisao jer se odnose na prošlost, sadašnjost i budućnost. Tvrdeći da su za identitet važni osjećaji i svijest o njima, J. Grbić kaže da etnicitet onda nije sveden na nešto što je izvan, nego na nešto što je unutar njega samog i u njemu samom. Međutim, pretpostavka po kojoj se potpunom zamjenom jezika ne mijenja nužno i etnički identitet, nije utvrđena jer proces zamjene jezika kod Hrvata u Mađarskoj nije konačan (usp. Grbić 1992: 191-198).

Važnost poznavanja hrvatskog standardnog jezika za Hrvate izvan Hrvatske, u ovom slučaju za Hrvate u Pečuhu, ima velik značaj s obzirom na to da poznavanje standardnog jezika omogućuje kvalitetnu komunikaciju svih Hrvata, bez obzira na to kojim dijalektom govore. Ono na što upućuje Ernest Barić jest ravnopravan tretman. Ne dovodeći u pitanje prestižnost standarda u odnosu na nestandard, E. Barić smatra da onaj tko ne poznaje dobro standardni jezik ne može biti ravnopravno tretiran u odnosu na one koji ga dobro poznaju i na pismenoj i na usmenoj razini. To naravno ne znači da se dijalekti trebaju zanemariti, ali u jeziku, kako navodi E. Barić, postoje pravila i hijerarhija pa tako postoji potreba za standardom koji ne samo da omogućuje kvalitetnu komunikaciju, nego i spaja ljude i ujedinjuje ih (usp. Barić 2006: 12, 13).

Krešimir Mićanović u svojem tekstu *Jezik kao prostor varijeteta* govori o funkcijama standardnog varijeteta/jezika. Tako razlikuje četiri funkcije standardnog jezika, a to su: funkcija ujedinjavanja koja ostvaruje standard kao poveznicu nasuprot dijalektalnoj raznolikosti, funkcija odvajanja u kontekstu zasebne identifikacije spram drugih, funkcija prestiža koji uživaju zajednice koje imaju standardni jezik i pojedinci koji su njime ovladali (temelji se na vjerovanju da je standardni jezik *pravi jezik*), funkcija sudjelovanja koja omogućuje zajednici korištenje vlastitog jezika s ciljem participiranja u modernom svijetu i funkcija normativne orijentacije u smislu standarda kao orijentira u pitanjima jezične korektnosti. Ove funkcije govore u prilog

simboličkog značenja koje standardni jezik ima za svoje govornike. Funkcije su tijesno povezane sa stavovima o jeziku. Jezična je lojalnost povezana s funkcijama ujedinjavanja i odvajanja pa se tako u kontekstu ujedinjavanja jezična lojalnost više iskazuje prema standardnom jeziku nego prema dijalektima. S druge strane, jezična je lojalnost u kontekstu odvajanja veća prema vlastitom standardu nego prema drugim lingvističkim entitetima.

Nastanak standardnog jezika i proces oblikovanja nacija međusobno se prepleću. Standard služi komunikaciji na većem (državnom) teritoriju, ali i svojom funkcijom ujedinjavanja sudjeluje u simboličkoj integraciji zajednice, on je simbol nacije i u tom smislu na simboličkoj razini izvor prestiža koji ima u odnosu na dijalekt (usp. Mićanović 2006: 13).

7. Zaključak

Fenomen jezične lojalnosti rijetko je istraživana pojava koja bi u lingvistici svakako trebala imati posebno mjesto. Taj je pojam zabilježen tek u tragovima u hrvatskoj stručnoj literaturi što upućuje na opće stanje (ne)svijesti o važnosti održavanja i očuvanja hrvatskog jezika. Definicija jezične lojalnosti kao stanja uma u kojem jezik ima visoku vrijednost koju treba sačuvati upućuje na važnost psihološkog aspekta u održavanju odanosti jeziku. Jezična se lojalnost razvija u kontaktnim situacijama, odnosu u slučaju kontakta dvaju ili više jezika kada se uspostavlja hijerarhijski odnos među njima. Poticaji za održavanje pozitivna stava spram jezika koje pojedinac dobiva iz okoline sudjeluju u oblikovanju njegova odnosa prema jeziku. Ako okolina pruža pozitivnu sliku o jeziku, tada je veća vjerojatnost da će i pojedinac razviti pozitivan stav prema jeziku. U dvojezičnoj situaciji u kakvoj su i ispitanici predstavljene i analizirane ankete, neizbježna je dominacija nacionalnog jezika države u kojoj žive ispitanici, bila ona izražena u većoj ili manjoj mjeri.

Iz statističkih se podataka može zaključiti da nema primjetne razlike kod ispitanika različitih dobnih i spolnih skupina u stavovima prema hrvatskom jeziku. Hrvatski je jezik važan svim ispitanicima – vrlo malom postotku nije posebno važan, međutim to ipak upućuje na određenu razinu značenja hrvatskoga jezika za pojedine ispitanike. Nacionalna pripadnost, odgoj i školska obaveza najčešći su navedeni razlozi odanosti hrvatskom jeziku. Najviša motivacija za učenje hrvatskog jezika pokazala se na razini očekivanja statusa u struci, gotovo dvostruko manji motiv bio je društveni prestiž. Za polovicu ispitanika hrvatski su i mađarski jezik jednako važni. Za samo sedmi dio ukupnog broja ispitanika mađarski je važniji od hrvatskog jezika, a gotovo dvostruko više ispitanika tvrdi upravo suprotno. Ovi podatci upućuju na uglavnom pozitivan stav spram hrvatskog jezika što je vrlo važno za održavanje hrvatskog jezika izvan granica Hrvatske u budućnosti. Četiri petine ispitanika govori hrvatski jezik svakodnevno, a više od 60% ispitanika govori često ili govori samo hrvatski jezik u svojoj obitelji. Ovi podatci upućuju na to da je okolina u kojoj pojedinac živi i radi ključni poticaj za ovladavanje hrvatskim jezikom i za njegovu upotrebu, a nadovezuje se i na gore spomenutu kategoriju odgoja kao razloga odanosti jeziku. Neznatan broj ispitanika smatra svoje poznavanje hrvatskog jezika lošim, velika većina smatra ga dobrim ili vrlo dobrim, a gotovo četvrtina ispitanika smatra ga izvrsnim. Vlastite su procjene uglavnom obilježene subjektivnom percepcijom određenog znanja pa je teško zaključiti o kojoj je razini poznavanja hrvatskog jezika zaista riječ. Potrebno je uzeti u obzir i da se

hrvatski jezik Hrvata izvan Hrvatske razlikuje od hrvatskog u Hrvatskoj, prije svega na govornoj razini pa se onda i procjena poznavanja jezika mora promatrati s obzirom na specifična obilježja hrvatskog jezika s kojim se ispitanici susreću. Međutim, anketa je ovdje provedena među ispitanicima koji su u svakodnevnom doticaju s hrvatskim jezikom, bilo u školi, na poslu ili u obiteljskom okruženju. Zato valja s uvažavanjem uzeti u obzir i vlastitu procjenu ispitanika te je povezati s pozitivnim stavom ispitanika spram hrvatskoga jezika kako bismo dobili okvirnu sliku stanja hrvatskoga jezika kod Hrvata izvan Hrvatske.

Analizirani podatci upućuju na visok stupanj jezične lojalnosti kod pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Pečuhu bez obzira na spol i dob. Iako je ovdje riječ o ispitanicima koji su u svakodnevnu doticaju s hrvatskim jezikom s obzirom na životno okruženje u kojem se nalaze (škola, posao), nikako ne treba umanjiti vrijednost koju su pripisali hrvatskom jeziku. Ovaj je primjer potvrda kako obrazovanje može oblikovati i održati pozitivan stav prema jeziku što potvrđuje tezu U. Weinreicha o intelektualističkoj dimenziji jezične odanosti, odnosno o važnosti utjecaja intelektualaca na očuvanje jezika. S obzirom na to, Hrvatska bi trebala uložiti određene napore prije svega u osvješćivanje hrvatskog naroda izvan Hrvatske o važnosti hrvatskog jezika kao temeljnog ekspresivnog sredstva i kao jednog od temeljnih identifikacijskih elemenata nacionalne zajednice koja usmjerava formiranje identiteta pojedinca na temelju nužna i potrebna osjećaja pripadnosti kojemu svi težimo.

Literatura:

- Barić, Ernest. 2006. *Rode, a jezik?!* Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
- Fishman, Joshua. 1989. *Language and ethnicity in minority sociolinguistic perspective*. Clevedon: Multilingual matters.
- Grbić, Jadranka. 1994. *Identitet, jezik i razvoj*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Grbić, Jadranka. 1992. *Povezanost materinskoga jezika i etničkoga identiteta Hrvata u Mađarskoj*. Doktorska disertacija. Zagreb.
- Grbić Jakopović, Jadranka. 2014. *Multiplificiranje zavičaja i domovina – Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet*. Zagreb: FF press.
- Jelaska, Zrinka i suradnici. 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Katičić, Radoslav. 1986. *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mićanović, Krešimir. 2006. "Jezik kao prostor varijeteta". *Raslojavanje jezika i književnosti: Zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: FF press.
- Matasović, Ranko. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pym, Anthony. 2008. "What is language loyalty".
https://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=Mz3Dgl1Wc18.
- Samardžija, Marko. 2006. "Hrvatski jezik i Hrvati izvan Hrvatske". U: Marko Samardžija. *Hrvatski kao povijesni jezik*: 95-114. Zaprešić: vlastita naklada.
- Škiljan, Dubravko. 2002. *Govor nacije: Jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb: Golden marketing.
- Škiljan, Dubravko. 1994. *Pogled u lingvistiku*. Rijeka: Naklada Benja.
- Trudgill, Peter. 2000. *Sociolinguistics: An introduction to language and society*. London: Penguin books.
- Weinreich, Uriel. 1968. *Languages in contact: Findings and problems*. Publications of the Linguistic Circle in New York; Number 1. New York: Linguistic Circle of New York.

PRILOG 1

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU
IVANA LUČIĆA 3, 10000 ZAGREB
REPUBLIKA HRVATSKA

Prof. dr. sc. Marko Samardžija
Studentica: Kristina Barišić

Anketa – Jezična lojalnost

Dob _____ Spol M Ž Zanimanje _____

1. Je li Vam važan hrvatski jezik? a) Da b) Ne
2. Koliko Vam je važan hrvatski jezik? Zaokružite odgovor koji opisuje vaš stav:
a) Nije mi posebno važan. c) Vrlo mi je važan.
b) Važan mi je.
3. Koji su razlozi Vaše odanosti jeziku? Zaokružite odgovor/e koji opisuje/u vaš stav:
a) Nacionalna pripadnost e) Školska obaveza
b) Odgoj f) Nešto drugo: _____
c) Građanska dužnost _____
d) Individualni izbor _____
4. Kakvu korist očekujete od temeljito naučena hrvatskog jezika? Zaokružite odgovor/e koji opisuje/u vaš stav:
a) Ne očekujem nikakvu korist.
b) Očekujem status u struci.
c) Očekujem društveni prestiž.
d) Nešto drugo: _____
5. Je li Vam mađarski važniji od hrvatskoga jezika? Zaokružite odgovor koji opisuje vaš stav:
a) Da b) Ne
6. Koliko Vam je mađarski jezik važan u odnosu na hrvatski jezik?
a) Nije mi važniji.
b) Jednako je važan.
c) Važniji je.
d) Mnogo mi je važniji.
7. Govorite li hrvatski svakodnevno? a) Da b) Povremeno c) Ne
8. Koliko često govorite hrvatski u svojoj obitelji?
a) Nikad d) Često
b) Rijetko e) Govorimo samo hrvatski
c) Osrednje
9. Ocijenite kvalitetu svojeg poznavanja hrvatskoga jezika:
a) Ne govorim hrvatski d) Vrlo dobro
b) Loše e) Izvrsno
c) Dobro

